

УДК 398-051(477)В.Доманицький:930.2"18/19"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.05.1068>

ВНЕСОК ВАСИЛЯ ДОМАНИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКУ ФОЛЬКЛОРИСТИКУ: УТВЕРДЖЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Лідія КОЗАР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2997-6106>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Рильського НАН України,
відділ української і зарубіжної фольклористики,
вул. Михайла Грушевського, 4, 01011, м. Київ, Україна
e-mail: kozarli@ukr.net

Стаття присвячена маловідомому і маловивченому українському громадському діячеві, історику, фольклористу, організатору кооперативного руху в Україні Василю Доманицькому. *Актуальність вибраної теми* виначається необхідністю глибокого осмислення фольклористичної спадщини В. Доманицького, задля створення об'єктивної концепції процесу історичного розвитку української науки про народну творчість. *Мета статті* — узагальнити підсумки попередніх пошуків, на основі опублікованих праць В. Доманицького та архівних матеріалів зробити аналіз його фольклористичної діяльності, висвітлити наукові методи дослідницької роботи, принципи записування, систематизації, класифікації, текстології, коментування фольклорних зразків, визначити реальний внесок вченого в українську фольклористику. Поставлені завдання розв'язувалися за допомогою описового, порівняльно-типологічного та порівняльно-історичного наукових методів. *Хронологічні межі дослідження* — кінець XIX — початок XX ст. *Джерельна база дослідження* — опубліковані і рукописні матеріали, пов'язані з життям і фольклористичною діяльністю В. Доманицького, які зберігаються в Національній бібліотеці України ім. В. Вернацького НАН України та інших наукових бібліотеках, у рукописних фондах Інституту рукописів НБУВ, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, Інституту літератури НАН України.

Ключові слова: Василь Доманицький, громадський діяч, фольклор, фольклористика, науково-популярні студії, фольклорні записи, національне відродження.

Lidia KOZAR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2997-6106>

Candidate of Philological Sciences,

a senior researcher Institute of Art Studies,
Folklore Studies and Ethnology M.T. Rytsky
National Academy of Sciences of Ukraine,
department of the Ukrainian and foreign specialist in
folklore,

4, st. Mikhail Hrushevsky, 01011, Kiev, Ukraine.

e-mail: kozarli@ukr.net

CONTRIBUTION OF VASYL DOMANYTSKI IN THE UKRAINIAN FOLKLORE: ACCEPTANCE OF THE COMPARATIVE- HISTORICAL METHOD OF RESEARCHES

The article is dedicated to the little-known and little-studied Ukrainian public figure, historian, folklorist, organizer of the cooperative movement in Ukraine Vasily Domanitsky. His figure was in sight of many researchers, but folklore scholar activities have not yet found a thorough coverage of this topic. Therefore, the relevance of the chosen topic is determined by the need of deep understanding of the folkloristic heritage of V. Domanitsky, which will serve to create an objective concept of the process of historical development of Ukrainian science. The author of the article aims to summarize the results of previous searches, based on the published works of V. Domanitsky and archival materials, to analyze his folkloristic activity, to highlight the scientific methods of the research, the principles of recording, systematization, classification, textology, commenting on folklore samples, to determine the real contribution of the scientist to the Ukrainian folklore. The tasks were solved using descriptive, comparative-typological and comparative-historical scientific methods. The chronological framework of the study is the end of the XIX-th and the beginning of the XX-th century, where V. Domanitsky is represented as a Ukrainian public figure and folklorist in the context of the national revival of that time. The resource basis of the research is published and manuscript materials related to the life and folklore activities of V. Domanitsky, which are stored in the National Library of Ukraine named after V. Vernatsky (NBUV) of the National Academy of Sciences and other scientific libraries, in manuscript funds of the Institute of Manuscripts of the NBUV, Institute of art history, folklore and ethnology named after M. Rytsky (IIFE) NASU, Institute of Literature NASU. According to the results of the analysis, it was established that the scientist showed a deep understanding of the theoretical and methodological problems of folklore and clearly dissociated popular folklore publications from scientific ones, while publishing folk records he consistently adhered to the principle of authenticity, conveying in detail the peculiarities of Volyn dialect and indicating the names of the settlements where the notes were made. It is worth issuing his archival folklore records and communicating to the general public the correspondence and the richness of his creative heritage, in order to cultivate a love of Ukraine based on the example of the scientist's biography.

Keywords: Vasily Domanitsky, public figure, folklore, popular science studios, folklore records, national revival.

Вступ. Історія фольклористики якнайтісніше пов'язана з історією суспільства. Фольклор відіграв вагомий роль в епоху розгортання визвольної боротьби слов'янських народів, з якою поєднали свою народознавчу діяльність такі велетні слов'янської культури, як В. Ганка, К. Ербен, В. Караджич, Я. Коллар, П. Шафарик та ін. Унікальним прикладом українського патріотизму та надзвичайної працьовитості можуть бути Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, А. Кримський, Б. Грінченко. Почесне місце в цьому ряду має зайняти Василь Доманицький (псевд. і крипт.: Вітер, Василь Потребитель, Звенигородець, Колодянин, Колодянянський, Зефир Диваковський, В. Д., Д., Д-ий, Д-ій В., Д-кий В., Дом. В., Доман. та ін.; 7 (19).03.1877, с. Колодисте, тепер Тальнівського району Черкаської обл. — 28.08 (10.09).1910, м. Аркашон, Франція, похований у с. Колодистому) — український громадський діяч, історик, фольклорист, організатор кооперативного руху в Україні. Його постать була в полі зору багатьох дослідників, проте фольклористична діяльність вченого досі не знайшла ґрунтовного комплексного висвітлення. Тому *актуальність вибраної теми* визначається необхідністю глибокого осмислення фольклористичної спадщини В. Доманицького, задля створення об'єктивної концепції процесу історичного розвитку української науки про народну творчість. Автор статті ставить за *мету* узагальнити підсумки попередніх пошуків, на основі опублікованих праць В. Доманицького та архівних матеріалів зробити аналіз його фольклористичної діяльності, висвітлити наукові методи дослідницької роботи, принципи записування, систематизації, класифікації, текстології, коментування фольклорних зразків, визначити реальний внесок вченого в українську фольклористику. Поставлені завдання розв'язувалися за допомогою описового, порівняльно-типологічного та порівняльно-історичного наукових методів. *Хронологічні межі дослідження* — кінець ХІХ — початок ХХ ст., де В. Доманицький представлений як український громадський діяч і фольклорист в контексті національного відродження того часу. *Джерельна база дослідження* — опубліковані і рукописні матеріали, пов'язані з життям і фольклористичною діяльністю В. Доманицького, які зберігаються в Національній бібліотеці України ім. В. Вернаць-

кого (далі — НБУВ) НАН України та інших наукових бібліотеках, у рукописних фондах Інституту рукописів НБУВ, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського (далі — ІМФЕ) НАН України, Інституту літератури НАН України.

Основна частина. У одному з некрологів на пошану Василя Доманицького читаємо: «Він вірив у будучину рідного краю, вірив у перемогу доброї справи, вірив в силу праці. І ту віру проповідувало кожне його говорене й писане слово [...] Доманицький як талановитий письменник, як спосібний учений і як людина надзвичайно жива, симпатична, а кріпка і незломима, в одній особі се такий гарний і цінний тип, що його варт зберегти грядучим поколінням як один з достойніших примірів» [1, с. 121—122]. І дійсно, хто хоч побіжно знайомився з постаттю В. Доманицького, уже не міг залишатися байдужим до його короткого життя, сповненого творчого подвигу. Доля відміряла В. Доманицькому 33 роки земного життя... і вічність, утверджену його вірою у силу праці. Український громадсько-культурний діяч, учений-філолог, історик, етнограф, фольклорист, письменник, бібліограф, редактор, видавець, дійсний член Історичного товариства Несторалітописця, співробітник «Киевской старины», видавництва «Вік», організатор кооперативного руху в Україні, В. Доманицький дійсно більше працював, ніж жив. Відомий письменник та громадський діяч Олександр Лотоцький (псевд. О. Білоусенко), який знав В. Доманицького із гімназійних літ, згадував: «Весь в роботі, він цілком забував про себе, нехтуючи найнеобхіднішими потребами життя. Завжде кудись поспішаючи, він не ходить, а літає, — ми, його приятелі, так і обізвали його «Вітром» за ту постійну манеру літати» [2, с. 215—223]. В. Доманицький працював і з високою температурою, і прикований до ліжка, і на лікуванні за межами України. Останні 10 років його життя (1901—1910) — це час напруженої творчої праці й упертої боротьби з хворобою та політичними переслідуваннями (уже з 1893 р. був під наглядом поліції). «Доманицький сгорел в работе, не знал в ней устали, не берёг своих догорающих сил и, приговорённый даже к смерти, только и думал о ней, только и жил ею. Живи он дальше — он больше бы и сделал для любимого дела, ибо в покойном заложены были большие

возможности, таилась кипучая натура» [3, с. 94—95], — писав С. Петлюра.

Одна за одною виходили його праці з різних галузей знань — історичної, книгознавчої та літературознавчої, бібліографічної, суспільно-політичної, археологічної, природознавчої, фольклористичної тощо. Багато друкувався в різних періодичних виданнях — «Киевская старина» (близько 100 публікацій), «Літературно-науковий вісник», «Нова громада», «Діло», «Записки Наукового товариства імені Шевченка», «Громадська думка», «Рідна справа», «Наше діло», «Рада» тощо. Як згадував відомий меценат Є. Чикаленко, В. Доманицький був відданий «справі відродження української нації всією душею», працював він для неї «до втоми, до виснаження сил своїх, як ті коні, що від щирости затягаються в шлеї і падають серед дороги, але, віддихавшись трохи, знов тягнуть з такою ж щирістю» [4, с. 366]. А вірний побратим В. Доманицького О. Лотоцький відзначав, що «люде такої безоглядної відданості своїй ідеї і творять епоху в життю свого народу» [2, с. 223].

Окремі фольклористичні та літературознавчі праці В. Доманицького були оцінені ще за його життя в рецензіях В. Гнатюка та І. Франка. Проте узагальнюючих досліджень, присвячених В. Доманицькому, за його життя не існувало. Численні публікації у газеті «Рада» на пошану пам'яті В. Доманицького з'явилися після його смерті у 1910 р. Поодинокі некрологи були опубліковані на сторінках інших періодичних видань — «Русский филологический вестник» (1910, т. LXIV, с. 388), «Світло» (1910, кн. 1, с. 7—8), «Діло» (1910, ч. 207), «Руслан» (1910, ч. 201), «Українська хата» (1910, № 1—10, с. 666—667). Авторами публікацій були побратими та друзі В. Доманицького — О. Лотоцький (Білоусенко), С. Єфремов, І. Франко, Д. Донцов, В. Липинський, Ф. Матушевський, Д. Пісочинець (Д. Ткаченко), П. Стебницький (П. Смуток), Б. Лепкий та ін. У 1912 р. С. Єфремов упорядкував книгу спогадів на пошану В. Доманицького «Чистому сердцем» (Київ, 1912), яку було перевидано у 2010 р. з нагоди 100-річчя з часу його смерті [1]. Один з рецензентів видання «Чистому сердцем» (Київ, 1912) відзначав, що «характеристика й біографія Доманицького — то разом цікава, радісна своїм захопленням і сумна своєю долею, сторінка з нашого громадського життя» [1, с. 82].

Виступи побратимів з нагоди смерті В. Доманицького засвідчили велич його постаті в історії національної культури і великий трагізм утрати. Так, І. Франко вказав на «першу і вічну заслугу» В. Доманицького — «Критичний розслід над творами Т.Г. Шевченка. Серед фольклористичних праць І. Франко відзначив його дослідження «Піонер української етнографії Зоріан Доленга Ходаковський». С. Єфремов вважав основною заслугою В. Доманицького його вірність «громадській роботі», на якій він «положив свої сили», «даючи собою найкращий зразок того, як треба і можна громадським справам послужити» [1, с. 4]. Д. Донцов відзначив володіння В. Доманицьким «якоюсь геніяльною здатністю вишукувати скрізь українців у людях, у котрих навіть по найдокладніших дослідах нічого українського, здається, не малося» [1, с. 62]. М. Черкаський змалював біографію В. Доманицького однією влучною тезою: «Він носив у собі смерть, а сів життя!» [1, с. 129]

Перші дослідницькі праці, присвячені висвітленню багатогранної діяльності В. Доманицького, з'явилися у кінці 1910-х — на початку 1920-х рр. М. Сумцов оцінив скромні здобутки «талановитого сучасного етнографа і історика літератури», відзначивши наукову вагу «стат[і] «Балада про Бондарівну» (Києвск. стар., 1905, III), книжк[и] про київських лірників і бандуристів 1904 р., розвідк[и] про пісні про Нечая (Києв. стар., 1905 р.), з новими варіантами і показником літератури, і користн[ою], простор[ою] розвідк[ою] «Піонер української етнографії Доленга-Ходаковський» [5, с. 29].

Детальнішу характеристику багатогалузевої діяльності В. Доманицького зробив у 1946 р. Ф. Колесса в рукописній «Історії української етнографії» (ІМФЕ, ф. 14—2, од. зб. 244, 538 арк.), яка була опублікована у 2005 р. Аналізуючи творчий доробок В. Доманицького, Ф. Колесса на перше місце поставив його «досліди над творами Т. Шевченка, результатом яких було перше, повне, критично опрацьоване видання «Кобзаря», студія «Критичний розслід над текстом Кобзаря Шевченка» [6, с. 278]. Серед інших наукових праць вчений відзначив студії В. Доманицького «Авторство Марка Вовчка» (ЗНТШ, 1908, XXXIV), «Невідомі вірші єромонаха Климентія» (ЗНТШ, XXXI), «Козаччина на переломі XVI й XVII в.» (ЗНТШ, X—XIV), також

його внесок у видання Аркасової «Історії України» [6, с. 278—279].

Ф. Колесса вперше детально розглянув фольклористичні праці В. Доманицького, зокрема вісім праць, — «Баллада о Бондаровне и пане Каневском» (Новые варианты и литература песни) (Київ. Ст., 1905, III, 480—494), «Песни о Нечаяе» (Новые варианты и литература песни) (Київ. Ст., 1905, I, 66—68), «Современные колядки и щедривки» (1905), «Сельская сатира» (Київ. Ст., 1902, V, 88—93), «Народний календар у Ровенському повіті Волин. губ.» (МУЕ, 1912, т. XV), «Кобзари и лирники Киевской губ. в 1903 г.» (1904), «Піонер української етнографії — Зорян Доленга-Ходаковський» (ЗНТШ, 1905, кн. III, 43), «Историко-этнографические материалы из материалов З. Доленга-Ходаковского» (Київ. Ст., 1904, IX, 86—89). Ф. Колесса відмітив новизну фольклористичних досліджень В. Доманицького. Так, порівнявши працю В. Доманицького «Баллада о Бондаровне и пане Каневском» із «відомою статтею Неймана на ту саму тему», Ф. Колесса вказав на «12 друкованих варіантів, невідомих Нейманові», «в тому числі й варіанти з Лівобічної України, про які не знає Нейман», що дало можливість спростувати твердження Неймана про те, що пісня про Бондарівну повстала в Галичині. Ф. Колесса відзначив велику цінність листів, поданих В. Доманицьким в студії «Піонер української етнографії — Зорян Доленга-Ходаковський», які доповнюють «деякі риси до змалювання постаті Ходаковського», а також високо оцінив висвітлення В. Доманицьким «дуже запутаної історії двох рукописних зшитків з народними піснями у записках Ходаковського, які М. Максимович купив від його удови та які опісля опинилися в руках Науменка» [6, с. 281].

Багатогранній діяльності В. Доманицького були присвячені численні публікації 20—30-х рр. ХХ ст. — М. Павловського, Г. Берло, М. Возняка, О. Лотоцького. Брошура М. Павловського присвячена 10-літтю з дня смерті В. Доманицького, в якій відзначено його «велику духовну силу», зокрема зазначається, що «при самих несприятливих обставинах зробив він стільки для науки, літератури, публіцистики, для добробуту обездоленого трудящого люду, що цієї праці вистачило-б на десятки людей довговічних» [7, с. 5]. М. Павловський по-

дав коротку біографію В. Доманицького, описав його постійний зв'язок з рідним селом Колодистим Звенигородського пов., де він заснував у 1904 р. «одну з найперших на Правобережній Україні споживчу крамницю» [7, с. 13], «запису[вав] і студію[вав] народні пісні, зб[ирав] колекції по матеріяльній українській етнографії (писанки, вишивки і т. п.)» [7, с. 8]. «Дорогому порадинові, незабутньому вчителеві, славному борцеві за долю рідного народу — з незмірним жалем Колодиські селяне», — такий напис залишили земляки В. Доманицького на прощальному вінку, який найбільше драгував поліцію і вона зрізала з нього «бинду з крамольним написом» [1, с. 12].

Г. Берло опублікувала чотири листи В. Доманицького, які він писав з Ялти в 1901—1902 рр. Із них видно, як В. Доманицький уболівав за українську справу, перебуваючи на лікуванні. Листи засвідчують активну громадську позицію вченого, його співпрацю з різноманітними діячами культури, на що вказують часті нагадування у листах відомих прозвищ — С. Єфремова, О. Лотоцького, Ф. Матушевського, В. Антоновича, В. Науменка, М. Горького, А. Чехова, Є. Чикаленка, Я. Шульгина та ін. У передмові до публікацій листів Г. Берло зазначала, що В. Доманицький працював як з О.Я. Кониським, так і з тими, з ким О.Я. Кониський ворогував і називав «Олимпом», «себ-то з тою групою старогромадян, з якої складалась редакція «Киевской старины» [8, с. 227]. «Вірний син України і невтомний працівник, Доманицький за своє коротке життя зробив стільки, скільки иноді найпрацьовитіші люди не подужають зробити і за довгий вік. Коли буде написано біографію Доманицького, Україна знатиме, як багато дав він рідному краю до того часу, коли скосила його смерть» [8, с. 227], — такою високою оцінкою праці В. Доманицького закінчує свою передмову Г. Берло.

У 1930 р. М. Возняк опублікував листування В. Доманицького з І. Франком 1903—1908 рр. У передмові «З приводу двадцятиліття «Кобзаря» в редакції В. Доманицького» М. Возняк подав високу оцінку І. Франка праці В. Доманицького «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» (1907), яку він виконав «з доручення громади», — «Праця В. Доманицького видобула на світ значну масу невідомого досі рукописного матеріялу, використала в зна-

чній мірі друкований матеріал і дала нам можливість пізнати Шевченка такого, яким він був, з ясною, а вічно неспокійною і невичерпано творчою душею. Щодо самого виконання задачі, то В. Доманицький ужив найкращої методи, обробляючи кожний твір відповідно до хронологічної канви його написання, передивляючи його видання і нотуючи їх відміни і навіть дрібні помилки» [9, с. 272]. При цьому І. Франко наголошував на важливому значенні української громади, «з доручення» якої В. Доманицькому «припала честь доконати цієї праці», що «отворила йому приватні архіви та музеї і уможливила доконання важного діла» [9, с. 272]. Як видно далі з передмови М. Возняка, вирішальну роль в організації повного видання творів Т. Шевченка відіграла українська громада в Петербурзі, зокрема Петербурзьке товариство ім. Т. Шевченка та Благодійне товариство, представниками яких виступили Хв. Вовк, М. Дубяга, Я. Забіла, П. Саладилов, С. Афанасів, О. Русов, П. Стебницький, О. Лотоцький. Кошти на видання «Кобзаря» надав відомий меценат В. Смиренко.

У 1932 р. вийшли спогади шкільного товариша О. Лотоцького «Сторінки минулого» (Варшава, 1932), де В. Доманицькому відведено поважне місце [2, с. 215—223]. Окремі цитати з цього видання були наведені на початку статті. В. Лотоцький досить детально представив біографію В. Доманицького, схарактеризував його громадську та наукову діяльність, наголосивши на тому, що ще в гімназії «яскраво стали виявлятися дві характерні властивості його вдачі — глибокий інтерес до знання, до науки й разом гарячий громадський темперамент». Серед інших праць з української діаспори постаті В. Доманицького присвячені окремі сторінки книги «Спогадів» (1861—1907) Є. Чикаленка (Нью-Йорк, 1955, с. 366), брошура «Василь Доманицький (З нагоди 15-ї річниці його смерті)» (Подебради, 1925, 151 с.).

Поодинокі згадки про життя і діяльність В. Доманицького з'явилися в 60—80-х роках ХІХ ст. в дослідженнях вітчизняних науковців — М. Гуменюка, Б. Лобача-Жученка, О. Дея. М. Гуменюк один із перших за радянських часів у 1965 р. намагався повернути В. Доманицького із напівзабуття, охарактеризувавши його як людину «виняткової обізнаності з українською літературою і фольклором» [10,

с. 179]. У 1969 р. вийшло фундаментальне дослідження О. Дея «Словник українських псевдонімів і криптонімів (ХVІ—ХХ ст.)» (Київ, 1969), куди ввійшли псевдоніми і криптоніми В. Доманицького, що спричинило зростання цікавості громадськості до його творчої спадщини.

Дослідження багатогранної діяльності В. Доманицького частково спостерігаємо у працях В. Мицика, М. Наєнка, В. Шубравського, В. Смілянської, В. Бородіна, В. Гордєєва, В. Польового. Починаючи з 90-х років ХХ ст. з'являються дослідження, присвячені вивченню його роботи в галузі історії, етнографії, фольклористики, видавничої справи тощо, — В. Качкана, О. Богданової, Н. Токар, О. Рутковської, А. Болабольченка, В. Поліщука, В. Івашківа, М. Дмитренка, Н. Ярмоленко, І. Терешко. Окремі статті енциклопедичного характеру про В. Доманицького, були опубліковані останнім часом на сторінках довідників «Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ—ХХ ст.» (Кам'янець-Подільський, 1993, с. 199—200) Л.В. Баженова, «Фольклористи Рівненщини» (Рівне, 1994, с. 9) Б. Столярчука, «Українська журналістика в іменах» (Львів, 1996, вип. 3, с. 113—117), «Українська література в портретах і довідках. Давня література — література ХІХ ст.» (Київ, 2000, с. 90—91), «Матеріали до біографій етнологів та народознавців України» (Київ, 2001, с. 51) та ін. Таким чином, багатогалузева спадщина В. Доманицького останнім часом привернула увагу значної кількості дослідників. Найбільш вивченими постають кооперативна та літературознавча праця вченого, зроблені значні зрушення у дослідженні його громадсько-політичної діяльності та системи наукових поглядів.

О. Лотоцький (псевд. О. Білоусенко), знаючи близько В. Доманицького, згадував, що «не було такої ділянки на полі знання, такої сторони громадського життя, що були б цілком невідомі та чужі йому» [1]. «Коли б він не мав навіть за собою всієї тої, що лишилась по ньому, літературної та громадської спадщини, то вже заслуговує уваги сама психологія цієї суцільної, величної постаті, що горіла такою любов'ю до всього, як і вона сама, чистого й прекрасного, що так глибоко перейнята була одним переконанням і вся без останку була в тім переконанні» [1], — робить висновок О. Лотоцький.

Сучасний дослідник його творчої спадщини В. Поліщук також відзначив цю органічну рису Доманицького-науковця — «він був українським ученим, переконливо і послідовно українським» [11, с. 12]. «На всі теми і проблеми він дивився, всі їх оцінював поглядом українця. Кожен, хто читатиме праці Василя Доманицького, таку рису обов'язково відзначить» [11, с. 12], — наголошує дослідник. Із наближення В. Доманицького «до кола київських «старогромадівців», до Антоновича» В. Поліщук виводить «його інтерес до фольклористики й етнографії» [11, с. 15]. «У ряді своїх фольклорно-етнографічних праць Доманицький виступає як цілком компетентний полеміст, історик і теоретик фольклору, збирач і текстолог-аналітик у коментуванні варіантів фольклорних текстів» [11, с. 16], — робить висновок вчений.

Фольклористично-етнографічну спадщину В. Доманицького складають близько 50 праць, в основному науково-публіцистичного характеру, в яких вчений виявив широкий громадський підхід, репрезентуючи політичну лінію боротьби за українську національну справу. Серед них дослідницькі праці — «Венчание вокруг «дижи» (1901), «Сельская сатира» (1902), «Песня про квашу», «Кобзари и лирники Киевской губ. в 1903 г.» (1904), «По поводу одной мнимо-народной песни о панщине и повстанье» (1905), «Баллада о Бондаривне и пане Каневском» (1905), «Песни о Нечае» (1905), «Пионер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)» (1905), «Цивільний шлюб і шлюбна розлука на Україні» (1906) тощо, публікації фольклорних записів — «Народний календар у Ровенському повіті Волинської губ.» (1912), «Современные колядки и щедривки» (1905), «Народна медицина у Ровенському пов. на Волині» (1905), замітки та рецензії на фольклорні видання М. Драгоманова, В. Гнатюка, Б. Грінченка, В. Кравченка, Х. Ящуржинського, В. Данилова, В. Дорошенка, О. Хведоровича та ін., статті, присвячені громадсько-науковій діяльності В. Антоновича (1906), М. Аркаса (1909), Б. Грінченка (1909).

Народознавчі зацікавлення В. Доманицького та його громадська позиція формувалися в родині сільського священика в селі Колодисте Звенигородського повіту на Київщині (нині — Тальнівський район Черкаської обл.), де суворо дотримувалися старо-

винних традицій і звичаїв, чітко відмежовували українську культуру від російської [12]. Батько В. Доманицького Микола Михайлович (1854—1917) був людиною прогресивних поглядів, який співчував революційному руху і був «вкрай шкідливим і небезпечним» [12, с. 29]. Відомо, що з цієї родини вишло ще дві сестри В. Доманицького (Антоніна, Зінаїда) та троє братів — Михайло, Віктор, Платон. Михайло Доманицький відомий як суддя; Віктор як агроном, автор численних наукових праць з агрономії та кооперативної справи, професор Української Господарської Академії в Подєбрадах; Платон відомий як кооператор і фінансист. Значний вплив на формування національної свідомості В. Доманицького зробило його знайомство з професором В. Антоновичем у 1887 р., під час його навчання в Четвертій чоловічій гімназії м. Києва. Він виявляє велику цікавість до історії, літератури, етнографії України і в 1895 р. поступає на історико-філологічний факультет університету Св. Володимира. За п'ять років навчання В. Доманицький стає значною постаттю в суспільному житті України, співпрацює в журналі «Киевская старина» та видавництві «Вік», відомий як літератор, бібліограф, редактор, пропагандист національної ідеї. Викладачі Київського університету В. Антонович, М. Грушевський, П. Житецький, В. Іконніков сприяли формуванню його національно-наукових позицій. Тому після закінчення університету (1900 р.) одна за одною виходять його праці з різних галузей знань (незважаючи на важку хворобу та політичні переслідування) — історичної («Причинок до історії повстання Наливайка», 1901; «Козаччина на переломі XVI і XVII в., 1591—1603», 1905; «Володимир Антонович. З нагоди 45-літнього ювілею наукової і громадської діяльності», 1906; «Смерть за правду (про Яна Гуса)», 1906), книгознавчої та літературознавчої («Друкарська справа в Малоросії на початку XIX ст.», 1900; «Вірші Данила Братковського», 1909; серія оглядів української літератури за 1906—1909), бібліографічної («Бібліографічний покажчик творів О. Кониського, написаних по-українському», 1901; «Покажчик змісту «Літературно-наукового вісника» (томів I—XX, 1898—1902)», 1903, з передмовою І. Франка), суспільно-політичної, археологічної, природознавчої тощо.

В. Доманицький — редактор «Історії України-Русі» М. Аркаса та першого повного видання «Коб-

заря» Т. Шевченка (1907), автор досліджень його творчості («Як читається Шевченко», 1904; «Новознайдені поезії Шевченка», «До бібліографії літератури про Шевченка», обидві 1906; «Життя Тараса Шевченка», 1918 тощо). Одна з найкращих праць — текстологічне дослідження «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка» (1906), яке позитивно оцінив І. Франко. Досліджував творчість Марка Вовчка — статті «Авторство Марка Вовчка», «Марія Олександрівна Маркович — авторка «Народних оповідань», «Марко Вовчок (на основі нових матеріалів)», усі — 1908, та ін. Він перекладав з російської оповідання письменниці і видав окремою книжкою її повість «Маруся». У серії книжок товариства «Просвіта» Доманицький видав ряд популярних нарисів — «Про Галичину та життя галицьких українців» (1909), «Словаки : Про їх життя та національне відродження» (1909), «Про Буковину та життя буковинських українців» (1910). Доманицький зробив значний внесок у розвиток кооперативного руху на Київщині, опублікував серію матеріалів про суспільне, громадське та господарське життя на селі («Товариські крамниці», 1905; «Про сільську кооперацію», 1906; «Як хазяйнують селяне в чужих краях», 1908; «Селянська доля», 1907; «Про шовківництво», 1910). Писав він також художні твори («Смерть за правду», «Загадка життя», «Звідки береться дощ» та ін.).

Збереглося також численне листування В. Доманицького (понад 100 адресатів). Серед них листи від І. Франка, В. Гнатюка, Бориса та Марії Грінченків, М. Грушевського, С. Єфремова, Є. Чикаленка, В. Степаненка та ін., в яких високо оцінювалася його громадсько-патріотична та наукова діяльність. Із листування В. Доманицького з І. Франком видно, з якою повагою ставився І. Франко до В. Доманицького: «Уважаю Вас за чоловіка гідного всякого довіря, яких я так мало стрічав у своїм злиденнім життю» [9, с. 303]. В. Степаненко в одному з листів до В. Доманицького наголошував: «Ви повинні знати, що Ви не свій, а громадський, а громадського — доброго треба глядіти, бо бачите, які золота навкруги нас блищать (чорні). Збережіть уже себе» [13]. Із листів В. Доманицького до І. Франка довідуємося про його цікавість до народної творчості та щирий патріотизм щодо її збереження. Так, в одному з них із Петербурга 1907 р. В. Доманиць-

кий із захопленням писав про фольклористичну спадщину Марка Вовчка: «Тут між іншим є велике число приказок, — дуже гарних. А пісень — пісень! Щось 350 писаних маком аркушів! Є і ті 200 пісень (8 збірників), що аранжував Мертке. Пісні такі, що й пальці можна облизати: записані у 50-их, а може де які й у 40-х роках, та ще й од таких людей, як: «од 110-літнього старика Тарасовича, що служив в компанійцах»... Треба б їх видати поруч, мабуть, з піснями Бодяньського, що там у Вас десь є, — я колись їх перевіряв, пам'ятається, у Києві. Треба буде якось усю етнографію витягти од сина Марковички» [9, с. 292]. В іншому листі від 1908 р. він подає деякі уточнення щодо запису однієї з народних пісень: «В т. II «Записок» за цей рік у Вашій прецікавій праці про народні пісні (стор. 40) в рядку «Кровця пуки заливає» — після «пуки» стоїть (?), а далі — здогад, чи не «путі»... Але це ж звичайне народне слово «пучки»... Пучка — рос. «щепотка» (кілька пальців разом) ...пучки збив, пучки померзли. Оттут воно й є: «Пісок пальці роз'їдає — Кровця пучки заливає...» [9, с. 297]. З приводу свого видання «Современные колядки и щедровки» (1905) В. Доманицький писав І. Франкові: «Що до відбитки колядок, то прошу дуже і Вас, і од мене попросить і д. Гнатюка вважати цю брошуру неіснуючою. Я її нікому не показую, бо це видання з'явилося таким чином: селяне мого села просили видрукувати для них їх колядки; один з них записав. Не маючи коштів видати сам, я дав Василенкові (Николай, — він тоді був секретарем Київ. губерн. статистич. комітета), щоб він видрукував. Для «приличія» треба було якусь арматуру, ніби то наукову, — то я з 2—3 книжок узяв паралелі, та ото показчик з Грінченково-го показчика вискуб, та й зробив пів сотні одбиток, які й роздав на селі. До науки відношення брошурка ця не має, тому прошу її й не згадувати ніде, а мати лишень в своїй бібліотеці» [9, с. 298].

Як бачимо, В. Доманицький виявляв глибоке розуміння теоретичних і методологічних проблем фольклористики і чітко відмежовував популярні фольклористичні видання від наукових. Хоча у процесі національного відродження популярне фольклористичне видання В. Доманицького «Современные колядки и щедровки» (1905) мало велике значення. Це засвідчує те, що через 95 років воно було опубліковане О. Богдановою на сторінках періодичного народо-

знавчого видання «Народна творчість та етнографія» (1999, № 1, с. 87—102). У передмові дослідниця зазначала, що ця публікація дає змогу уявити потреби і смаки тієї епохи в галузі фольклору, особливості побутування обрядових, зокрема зимових, пісень конкретного регіону, а також рівень подачі, оформлення і наукового опрацювання етнографічного матеріалу [14, с. 87]. О. Богданова високо оцінювала збірку В. Доманицького, наголошуючи на тому, що вона має серйозний науковий апарат у вигляді передмови, докладних коментарів, в яких простежується широке коло варіантів до кожної пісні, а також детальних пояснень щодо текстових версій та особливостей побутування пісень, їх обрядової регламентації [14, с. 87]. «Все це свідчить про неабиякий хист, велику обізнаність і етнографічний досвід автора» [14, с. 87], — робить висновок дослідниця.

Праця В. Доманицького складається з передмови, текстів колядок (16 №№) і щедрівок (10 №№), бібліографічного покажчика досліджень зимової обрядової поезії (понад 250 позицій). У вступному слові В. Доманицький писав, що всі колядки і щедрівки записані у його рідному селі Колодистому Звенигородського повіту 1905 р. місцевим жителем Іваном Лисаком, «грамотним, обізнаним подекуди з етнографічною українською літературою» [14, с. 89]. Видавець вбачав у цих записах велику філологічну цінність, що «слугуватиме наочним взірцем особливостей мовлення («говору»), який існує в с. Колодистому, що знаходиться на межі Уманського повіту і сусідньої Херсонської губернії» [14, с. 89]. В. Доманицький також вказав на текстологічні засади видання — подача записів в тому вигляді, в якому вони представлені; вказівки на всі відомі варіанти даних текстів із власних та опублікованих записів, їх коментування. Всі записи загальновідомі, в основному християнські колядки (13 №№), які наповнені біблійно-релігійними мотивами, що істотно відрізняються від народних, — «Видить же Бог, Видить Творець», «Іде Звізда чудно», «Днесь поюще, купно іграймо», «Нова рада стала», «Ой на дивнее та народження», «Согласный день прославився», «Народився Ісус Христос», «Світ мислений Днесь родить», «Вдарте в вусла сміло, Висилися Діво», «Ісаія — наше сія», «Днесь возсіяло Сонце у вертепі», «А вскрикнули анголи», «Дивно, дивно по всім світі». Три інші колядки — величаль-

ні вдові («Чи вдома, вдома бідная вдова³»), хлопцеві («Ой рано, рано кури запіли»), дівчині («Ой по долинах річеньки бринять»). Щедрівки також загальновідомі — «Ой ще вчора із вечора», «Під дубиною, під зеленою», «Прилетіла ластівонька», «І ти Петре, і ти Павле», «Попід небом доріженька», «Щедрик-бедрик».

В. Доманицький провів детальне дослідження кожної колядки і щедрівки, подаючи ґрунтовні коментування та вказівки на варіанти у виданнях «Богогласника», збірок М. Лисенка, О. Малинки, П. Чубинського, Я. Головацького, Олени Пчілки, Б. Грінченка, Зоріана Доленги-Ходаковського, В. Антоновича і М. Драгоманова, Маркевича, П. Лукашевича, О. Потебні, А. Метлинського, В. Данилова та ін., власних записів із Ровенського пов., записів С. Єфремова, В. Науменка. Працю «Современные колядки и щедривки» (Київ, 1905, 33 с.) високо оцінювали О. Дей, В. Качкан, Н. Токар, Л. Йовенко, В. Семенчук та ін. Дослідники Л. Йовенко та В. Семенчук провели порівняльний аналіз рівня фольклорної пам'яті початку ХХ ст. і першого десятиліття ХХІ ст., зіставивши сучасні фольклорні записи колядок і щедрівок в селах Уманського району із виданням В. Доманицького, що засвідчує цінність цієї праці, яка через сто років продовжує виконувати своє громадське призначення — утверджувати збереження національної культури й спонукати нащадків до її всебічного вивчення.

Роль громадського чинника спостерігається і в інших фольклористично-етнографічних працях В. Доманицького — «Сучасня народня творчість» (ЛНВ, 1900, № 12, с. 55—57), «Венчание вокруг «дижи» (КС, 1901, т. 72, № 2, с. 72—74), «Сельская сатира» (КС, 1902, № 5, с. 88—93), в яких дослідник намагався зберегти від забуття і донести до читача інформацію про незвичайні народні обряди та новотвори. Так, у публікації «Сучасня народня творчість» (1900) В. Доманицький заперечував тезу про те, що «умирає творчість українського люду... гинуть поетичні твори народного духа... і не дають на своє місце нічого» [15, с. 252]. Він вважав, що «творчість не вгасла, тільки прибралась у інші форми, більш відповідні духові часу, практичним вимогам сучасного життя» [15, с. 252]. Подібні твердження висловлював Б. Грінченко у передмові до 3 тому «Этнографических материалов...» (Чернігів, 1898): «Вопреки всем опа-

сеніям, народная поезія продовжує жити в устах народу до настоящего времени и даже пытається пробиватися на новые пути» (с. XVIII). Так як і Б. Грінченко, В. Доманицький вважав, що «кожне більш значне явище, що входить у життя народне як новий чинник, викликає в душі народній реакцію в поетичній формі» [15, с. 253]. Цю тезу він доводить «фактичним матеріалом» із статті «Хліборобські спілки М. Левицького», де наведено зразки народних творів про «спілковий рух» М. Левицького. Варто відзначити, що В. Доманицький особисто знав «артільного батька», активного пропагандиста української кооперації Миколу Левицького, якого ще в 1898 р. українська студентська громада з ініціативи В. Доманицького запрошувала читати реферат про кооперацію. Захопившись кооперативним рухом, В. Доманицький намагався надати йому національного характеру, наголошуючи на важливій ролі кооперації у справі відродження української нації.

У публікації «Сучасня народня творчість» В. Доманицький помістив вірші трьох авторів про хліборобські спілки, написані з посвятою лідерові руху — М. Левицькому. Перший вірш «На роковини заснування спілки в селі Козарні 9 мая 1898 р.», складений селянином Іваном Прихожим (Литвиненком), прославляє артільне життя і його організатора М. Левицького: За те йому всі артільно

*Дякувати будем,
Що він зробив нам порядок,
Повік не забудем!* [15, с. 255]

Другий вірш, «зовсім гарний», складений селянином Кушніренком, розповідає про важке життя жінки з чоловіком-п'яницею, який не пішов до артілі, а пропив усе майно. Третій вірш, складений невідомим автором, «досить сильний», також присвячений М. Левицькому:

*Жадаю Вам сто літ прожити,
Безліч артілів наплодити,
Не знати лиха, не хоріти,
Нащадків вдячність заробити!* [15, с. 257]

Як бачимо, В. Доманицький утверджував кооперативний рух не тільки на практиці впродовж багатьох років у своєму рідному селі Колодистому, а також не був байдужим до новотворів, які осілювали цю справу у віршованій формі, зберігши таким чином їх для майбутніх досліджень національної словесності.

У етнографічному нарисі «Венчание вокруг «дижи» (КС, 1901, т. 72, № 2, с. 72—74). В. Доманицький повідомив про незвичайний обряд вінчання, який здійснював священник Левицький в с. Колодистому Звенигородського пов., що на Черкащині, — «где-нибудь в коморе или в хате ставил брачующихся в паре, читал над ними из Требника соответствующие молитвы и при пении «Исаия ликуй» обводил их трижды вокруг «дижи». На этом обряд и прекращался» [15, с. 257]. Такий обряд сподобався селянам і дійшло до того, що «колдистские парафиане совершенно перестали венчаться в церкви у своего настоятеля» [15, с. 258]. Лише через 20 років архієрей видав указ, згідно з яким такі шлюби не визнавалися, поки не відбудеться повторне вінчання. Таким чином церква не визнавала вінчання «навколо діжі», хоча обряд здійснював священник. Проте цей звичай був поширений і в інших регіонах України. В. Ястребов повідомив про подібний обряд вінчання в с. Компаніївка Єлисаветградського пов. Херсонської губ. [16] Сучасний дослідник А. Темченко вбачає в такому обряді вінчання релікт давніх землеробських культів, що зазнали певної деформації внаслідок втручання церкви в громадське життя українських селян [17]. За свідченням В. Доманицького, у сприйнятті селян церковне вінчання було не обов'язковим. Гарантією майбутнього матеріального достатку родини було дотримання давніх обрядів, пов'язаних із семантикою хліба, як-от випікання короваю і обходження навколо діжі. Але оскільки обряд вінчання навколо діжі виконував священник, то його сприймали як церковну церемонію.

У повідомленні «Сельская сатира» (КС, 1902, № 5, с. 88—93) В. Доманицький опублікував два сатиричні новотвори, які побутували у його рідному селі Колодистому, — «Пісня про квашу», «Була у нашого Остапа Ряба кобила». Останній новотвір був складений під впливом «Пісні про квашу». Обидва твори в сатиричній формі змальовують заможних «хозяев» с. Колодистого. І хоча історична частина сатири, за словами В. Доманицького, не стоїть високо зі сторони літературної, проте «многие из её характеристик являются столь меткими, что вряд ли исчезнут ещё и через десятки лет» [16, с. 259]. Ф. Колеса назвав «Пісню про квашу» «цікавим причинком до повстання пісенних новотворів» [6, с. 280].

Як бачимо, В. Доманицький не просто публікував фольклорні записи, а подавав їх у вигляді науково-популярних студій, виходячи з національно-громадської ідеології. Так були опубліковані його спостереження на основі фольклорних записів у Ровенському повіті на Волині «Народня медицина у Ровенському повіті на Волині» (МУЕ, т. VI, 1905, с. 100—107), «Народній календар у Ровенському повіті Волинської губернії» (МУЕ, т. 15, 1912, с. 62—89). Частина таких студій залишилася неопублікованою і зберігається в архівних фондах Інституту рукописів НБУВ НАН України («Етнографічний матеріал 1890—1896 (села Бистрич, Головин, Бічаль Ровенського пов., Дроздово та ін.)», ф. I, № 33496, 107 арк.; «Приміти: родинні, вінчальні», ф. I, № 33497, 1 арк.; «Земля, побут, народна медицина, соціально-юридичний побут селян, весілля і його обряди, обичаї при похороні», ф. I, № 33517, 6 арк.), ІМФЕ НАН України («Декілька українських шептань. Подав матеріали В. Доманицький, 1899 р.», ф. 28-3/145, 8 арк.; «Етнографічні матеріали. Вірування. Зібрано на Ровенщині різними особами. Матеріал надісланий В. Доманицьким», ф. 28-3/418, 11 арк.; «Прислів'я, приказки. Зібрано на Ровенщині», ф. 28-3/320, 16 арк.).

В. Доманицький приділяв увагу різноманітним жанрам народної творчості — народній медицині, календарю, весільній обрядовості, родинним та вінчальним прикметам, похоронним звичаям, замовлянням, віруванням, прислів'ям та приказкам тощо. На жаль, в публікаціях ніде не вказано на інформаторів фольклорних матеріалів та їх записувачів, проте називається велика кількість населених пунктів Ровенського повіту, де вони були здійснені, — села Столпин, Яполоть, Крічільск, Князь, Ясеніч, Головин, Коростятин, Липки, Бічаль, Колоденка, Бистрич, Новий Двір, місто Межиричє, с. Велика Клецька, Мареніно, Бережа, Горінград, Тінне, Арестово-Богдашевське, Кривичі, Верховськ, Постойне, Богуна, Нова Рудня, с. Якневичі, Березовець, Волька, Омеляна, Збруж, Жалін, Микулин, Воскодави, Мареніно, Усте, Кленовичі, Глубочок, Франкополь, Більчаки, Звїзджа, Мала Клецька. Частина цих населених пунктів називається і в рукописних працях. Така велика кількість названих населених пунктів заставила дослідників засумніватися в тому, що публікації В. Доманицького ґрунтуються на його влас-

них записах [18]. У рукописних матеріалах В. Доманицького «Вірування» (ІМФЕ, ф. 28-3/418) також знаходимо вказівки на те, що фольклорні записи не належали В. Доманицькому: «Подані тут матеріали що до етнографії Ровенського повіту Волинської губ. узято з місцевих записів інтелігентних людей, які мають змогу найближче стояти до сільського люду». Як бачимо, у своїх публікаціях В. Доманицький використав фольклорні матеріали записувачів, на жаль, не називаючи їх імен. Відсутні також вказівки і на імена інформаторів. Як видно з рукописної передмови, було зібрано матеріал «домашнього життя: родини, хрестини, весілля, смерть», з пісень «зовсім виключені пісні ліричні, позаяк записувателі цікавились тільки обрядовими сторонами духовного життя, людності і тому головну частину пісень складають пісні весільні, веснянки, обжинкові, колядки, щедрівки; зрідка трапляються і пісні духовно-релігійні». При їх публікації В. Доманицький дотримувався принципу автентичності: «Що до ортографії, то ми трімались тієї, яка подана була в матеріалах: трімались осібностей поліських говорів: у, е (зам. і), і (зам. и) — відносячи будь-які помилки на вину записувателя».

Використавши фольклорні записи невідомих збирачів В. Доманицький підготував до друку і опублікував дослідження народної медицини в Ровенському повіті Волинської губ. (МУЕ, т. VI, 1905, с. 100—107), де намагався пояснити та класифікувати традиційні уявлення українців на медицину. Так, дослідник відзначав, що місцеве населення виділяло дві головні причини походження хвороб: від Бога, як кара «за несправедне життя», і від злих людей — «знахорів». Богом насилалися переважно епідемічні хвороби — тиф, холера, коклюш, скарлатина, віспа, чума. Для кожної хвороби існувало особливе замовляння, що трималося в секреті і передавалося «знахарями» і «бабами» від покоління до покоління, до яких найбільше зверталися селяни. Медицина для них була «панською вигадкою», і тому ставлення до неї було недовірливим. В. Доманицький з'ясує різницю між «знахарями» і «ворожками»: «знахар» ворожить на картах і лікує зіллям; «ворожка» «викочує» хворобу яйцем. Дослідник подає класифікацію причин хвороб (вроки, ляк, перелого, з води, од вітру, од поганого ока, од дання, самі ходять) та детально описує «зверхні (опек, налив, пристріт) і вну-

трішні (вроки, лихоманка, пошесть)» хвороби та замовляння до них. У дослідженні вміщено три варіанти замовлянь від «вроків», замовляння від «ляку», «пропасниці», молитву від холери, два замовляння від хвороби зубів, від «крикливців», два замовляння до тварин.

Про те, що В. Доманицький приділяв велику увагу замовлянням, свідчить його рукописна праця «Декілька українських шептань» (ІМФЕ, ф. 28-3, од. зб. 145, 1899, 8 арк.), в якій він наголошував на тому, що «в сфері здобутків словесної української народньої творчості українські шептання, після свого побутового і мітичного значіння, займають вельми значне місце». «В міру того, як народ переймається просвітою, а разом з останньою скептицизмом і переченням давніх народніх вірувань та уяв, зникає і сей цінний етнографічний матерьял, від якого кілька десят літ не лишилось вже й сліду, і про який, не вважаючи на величезний його інтерес, й досі майже нема жодної спеціальної праці, або хоч систематичного огляду шептань, яко наукового матерьялу», — писав дослідник. Далі подаються зразки замовлянь від пристріту, волосу, бишихи, лихорадки, більма, крові, гадюки, перелогу, скарлатини, опубліковані священиком у «Полтавських Єпархіальних ведомостях» за 1898 рік. Таким чином В. Доманицький турбувався, щоб такий цінний матеріал став доступним широкому загалу читачів.

Він також підготував до друку цікаве дослідження «Вірування» (ІМФЕ, ф. 28-3, од. зб. 418, 11 арк.), написане на матеріалах фольклорних записів Ровенського пов. Волинської губ. Тут зібрано давні вірування про Бога, душу, страшний суд: а) Бог — «Верховного Бога не можуть собі ясно уявити; троїстости його не знають, хоча знають деякі з його прикмет: всезнайство і довготерпеливість. «Який то Бог терплячий», кажуть, або «Бог видить да мовчить». Гадки про втілення і земне життя його; більшістю не згодні з церковною доктриною: Господь ходить по землі старцем, «пробує» людей; при тім, щоб виявити поганинів і невір — робить чудеса. Укупі з ним завжди ходять апостоли Петро і Павло. Про порожене Христове існує така легенда. Коли Христос народився, Марія, щоб загубити (!) його, кинула у ясла скотині. Воли почали дихати і тим гріти дитину, а Бог послав зорю з неба в печеру, щоб світила над народженням. Зоря стала над печерою і ясно сяла.

Пастухи, побачивши світ, прийшли до печери і поклонились Христові. Тоді Люципер, щоб умертвити Христа, послав бісів, але вони не могли підступитися до Него. Люципер не теряв намерів і кілька раз пробував узяти душу у Христа і, в останне, на хресті — трохи було не досяг свого, але Христос скоріш оддав душу в руки Богові Отцеві» (с. Яполоть);

б) душа — «У ві сні душа іноді покидає на який час тіло і вступає до інших істот, як собака, кіт і т. і. Навіть у звичайнім стані деякі душі можуть обертаються у інші живі істоти, як напр. вовкулаків, упирів (с. Бичалі). Душі лихих людей, не знайшовши після смерти спокою, перекидаються у різні тварини, напр. у вовка, або чудовище з звірчою головою, — тулубом і ногами чоловічими (с. Коростятин). Душу і тіло лихих людей забирає нечиста сила. Хоча і здається, що в хаті лежить мерць, а насправді се обрубок дерева. Коли хто хоче упевнитись у сьому, треба встромити голову у хомут і подивитись на мерця, — тоді зразу буде видко (с. Яполоть). Звичайно, душа 40 день лишається на місці свого земного життя, а потім одержує місце по заслугі. Душі ж нехрещених дітей не мають сталого пробування, а блукають скрізь (с. Яполоть). Душа самовбивця стає блукаючою зорею-планидою. (Про) мерців оповідають багато. ...Оповідання таке. Давно колись у с. Тальні жив чоловік, що звався «Вовча Голова». Скоро після своєї (смерті) він почав щодня ходити, як тільки сонце, з двинтаря у село. Кожен раз він біля церкви і вимагав у кожного звичайного (данья). Забили йому в могилу осикового кілка — нічого не помагає. Тоді розкопали могилу, витягли мерця — а він там лежав ниць, і був червоний, як упир; одрубали йому голову, але і се нічого не помагає, — як і перше ходить, а одрублену голову носить під пахою і кожного, хто не здоровкався до нього, бив своєю головою. Чим се скінчилось — невідомо (с. Яполоть); в) страшний суд — «Життя за могилою буває двоє: а) для праведних — блаженне, в) для грішників — муки — «грішні будуть в смолі кіпоти». Під гріхом розуміється убивство, недодержанне посту, великий крадіж, лайка, проклєни (на які щедрі особливо матері), несовістність у роботі, ошуканство і т. і. «Чим же я грішна? Здається я нічого не вкрала і нікого не вбила!». Щастя на тім світі залежить і від вчинків людини і від часу, в який вмер. Хто вмер після Великодня до Вшестя — той буде на тім сві-

ті щасливі. Жінка, що вмере від пологів, те ж щаслива. Труна її до 12 неділь одкрита, коло неї горять свічки і стоять найліпші страви і питва. Така честь її за те, що вона «привела дитину» і сама афірвала свою жизнь. Багато також помагає милостиня. Хто дає милостиню — той ніби приготував собі їжу на тім світі; хто ж на землі мало давав — буде голодний. Заступниками перед Господом за живу матір являються померлі діти. Вони, яко чисті створіння, піднімаються, мов свічки, до престола Божого. Коли мати вмере, вони із свічками зустрічають її душу».

Також подані цікаві оповіді про істот, ворожих людині (лісовики, домовики, водяники, чорти, мара, русалки, вовкулаки, злидні, одмінок, відьми, смерть): «Е ще багато істот, ворожих чоловікові, які мають свої назвиська в залежності від місця свого житла. Так, ті що в лісі — **лісовики**, — вони водять людей по лісові, у хаті — домовики — лякають хатніх, водяні — затагають людину у воду, топлять, піднімають на воді бурю. Лісовик — «водить» по лісі і заводять у неприступні місця. Він з'являється «паном», просить ніби до себе, приводить у розкішний будинок, щедро там витає, дає багато грошей, але лише проспівують півні — чари счезають: замість розкішного палацу — болото і пеньки, а гроші — тріски. (с. Яполоть). **Мара**. Дитина, коли вмере нехрещеною, 21 рік блукає по землі і просить, через кожні 7 літ, кого тільки встріне, щоб дали їй християнське імя. Коли хто охрестить, до душа її іде на небо, а коли не — то робиться марою (с. Бічаль, с. Яполоть). Мара дуже приліпає; вона не боїться ні хреста, ні молитви, і невідступно ходить за тим, до кого пристає. Зігнати її нічим не можна, хіба буркуном (трава така); як покадити нею в хаті, мара зараз утікає з хати на кладовище (с. Яполоть). **Русалки**. Се дівчата, що померли без каяття. Коли де-небудь у темному місці зустрінуть напр. парубка — лоскотатимуть, доки не замучать (с. Коростяннин). Живуть вони в лісах, на «гряницях», у житі і т. і; їх можна бачити. Вони бувають не шкідливі, — се душі померлих на самі зелені свята або клічальний тиждень (с. Мареніно). В останній понеділок Петрівки буває «розигрив русалок» — незвичайні танці по усьому полі. **Вовкулака** — людина, яка може обертатись у вовка. Се такі люде, що родились в нещасливу ... і їх можна повернути у людей, — треба тільки ... тричі перехрестити колодочкою.... — тоді чари од нього

одступають, і вовча ... з нього миттю спаде; треба узяти її... (с. Бічаль). Вовкулаки щосуботи збираються на раду ... оборонця скотини. Тут вони одержують дозвіл брати з табуна... на яких побачать кров. Хто ж візьме тварину без ... Юрко наказує голодом (с. Яполоть). **Злидні** — біси, що приходять у сім'ю разом з невісткою. Коли вони лишаться у сім'ї — то зздять усе, і сім'я до году з'убожіє до решти; коли ж вони підуть собі — сім'я шкоди не матиме (с. Яполоть). **Одмінок**. Се нечиста сила, якою чорти піднімають народженну дитину. Се трапляється тоді, коли мати до 12 неділь забуває що-ночі перехрестити дитину і обводити ножем. Одмінок розвивається ненормально: має велику голову, хорий вид і дуже їсть («поїсть сучче і дручче»). Доживає він до 7 літ, а іноді умирає і раніш. Бісяка іноді навідується до своєї дитини, а коли се люде запримітять, одмінка бють і морять голодом, поки біс не верне їхню дитину» (с. Яполоть).

Завершують працю космогонічні вірування (земля, зорі, веселка, грім та блискавка, сонце, хмари, мороз, вітер, місяць), «зоологія та ботаніка» (вовк, медвідь, лелека, черепаха, свиня, житній колос), а також різноманітні народні прикмети: «Медвідь. Він вийшов з людини. Коли Господь ходив по землі, то оден чоловік, щоб злякати його, вивернув кожуха, вовною догори, надів на себе і засів у кущах. Господь, ідучи поуз, побачив се, розгнівався на чоловіка і обернув його медведем» (с. Яполоть); «Голуб і ластівка віщують спокій і добре життя» (с. Колоденка); «Житяний колос. Колись колос був на житянім стеблі від землі до самої гори. Но Господь, за гріхи людей, захотів їх покарати і одібрати у них колос. Потягнув Господь рукою по колосу, спинився — і зробилось коліно; ждав, чи не будуть просити люде. Но люде мовчали. Тоді Господь потягнув удруге — знов зробилось колінце. Нарешті Господь потягнув утретє, щоб зовсім знищити колос; но собака загавкала, а кішка замявкала, просячи Бога покинути хоч маленькій колосок. Бог змилосердився і зупинився. «Тепер ми живем собачою і котячою долею» — каже легенда» (с. Яполоть).

Варті на увагу й інші рукописні праці з фольклористики В. Доманицького — «Етнографічний матеріал 1890—1896 рр.» (ІР, ф. І, од. зб. 33496, 107 арк.), «Прислів'я, приказки» (ІМФЕ, ф. 28-3, од. зб. 320, 16 арк.), де використано також фоль-

клорні записи Ровенського пов. Волинської губ. (подано понад 350 зразків). Так, прислів'я та приказки упорядковано за тематично-гніздовим принципом і подано за абеткою з чималими пробілами — таким чином, щоб можна було доповнити рубрики новими варіантами чи записами. Багато оригінальних зразків у рубриках «Біда»: «Хто біди не знає, нехай мене спитає», «Біда плаче, біда скаче, біда і пісні співає» — ІМФЕ, ф. 28-3, од. зб. 320, арк. 1); Бійка — Як ударив, то і зори посипались (с. Яполоть); Добро — Доброму всюди добре (с. Бичалі); Там добре, де нас нема (с. Яполоть); Що добре, того трошки (с. Яполоть); Суджене: Після нас — не буде нас (с. Яполоть); Так жить, як набіжить (с. Яполоть); Хто багацько займає, той мало має (с. Яполоть); Щастя: Не шукай щастя, нехай щастя тебе шукає (с. Бичалі)».

У 1912 р., після смерті В. Доманицького, був опублікований його «Народний календар у Ровенському повіті, Волинської губ.» (МУЕ, 1912, т. 15, с. 62—89), написаний також на основі фольклорних записів невідомих кореспондентів, хоча біля праці зазначалося, що записи календаря належать автору. В. Доманицький детально описав всі свята календарного року, починаючи з 1 січня («Новий год») і закінчуючи 31 грудня («Багатий вечір»), відмічаючи старовинні обряди й вірування, пов'язані з ними. До опису подаються також обрядові пісні: веснянки, купальські, жнивні, колядки. На жаль, нам не вдалося встановити прізвища та вік кореспондентів та інформаторів, оскільки такі вказівки в матеріалах В. Доманицького відсутні. Цій проблемі присвячена стаття М. Глушка «Хто ж записав «Народний календар у Ровенському повіті Волинської губернії?» [20], в якій вчений доводить те, що основою опублікованих етнографічних досліджень «Народний календар у Ровенському повіті Волинської губернії» та «Народня медицина у Ровенському повіті на Волині» послужили польові джерела, які свого часу зібрав Василь Абрамович — священик поліського села Яполоті Рівненського повіту (нині Костопільського р-ну Рівненської обл.) і що назва В. Абрамовича «Простонародный полиский календар» точніше відображає зміст праці, ніж назва, яку дав їй В. Доманицький [19, с. 39].

У 1905 р. В. Доманицький опублікував три цінні для української науки праці «Баллада о Бондаров-

не и пане Каневском (Новые варианты и литература песни)» (КС, 1905, III, с. 480—494), «Песни о Нечае» (Новые варианты и литература песни) (КС, 1905, I, с. 66—88), «Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)» (ЗНТШ, 1905, кн. III, с. 1—43). Не випадково сучасний дослідник В. Поліщук відзначав, що 1905 рік був для В. Доманицького роком фольклористики [11, с. 11]. Він також вказав на такі важливі риси наукових праць В. Доманицького, як енциклопедичність, глибока компетентність, науковий об'єктивізм, переконлива наукова аргументованість, національна спрямованість [11, с. 11—12]. В. Поліщук відзначив «відстоювання Доманицьким першості З. Доленги-Ходаковського в українській фольклористиці», науковий «документалізм» студії В. Доманицького «Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)» [11, с. 11—12, 15—16]. Ф. Колесса назвав цю студію «цінним причинком до історії української етнографії», наголосивши на тому, що «стаття ... дуже сумлінно виготовлена й дуже корисна» [6, с. 280—281]. В. Івашків у статті «Василь Доманицький на сторінках «Записок Наукового товариства імені Шевченка» детально проаналізував працю В. Доманицького «Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)», справедливо відзначивши те, що саме завдяки В. Доманицькому ми сьогодні маємо більш менш повну інформацію про Зоріана Доленгу-Ходаковського як визначного фольклориста початку XIX століття [20, с. 46].

Ще до написання дослідження В. Доманицький ґрунтовно опрацював рукописні збірки Доленги-Ходаковського, що збереглися в архіві редактора «Киевской старины» В. Науменка, про що свідчить його публікація «Историко-этнографические мелочи из материалов З. Доленги-Ходаковского» (КС, 1904, т. 86, № 9, с. 86—89), в якій він відзначив цінність пісенного багатства збирача: «В этих двух сборниках заключается 1631 песня, записанная собственноручно Ходаковским, причём на долю польских песен приходится 199 №№, белорусских 128, великорусских 49, чешских 1; остальные 1354 №№ — песни украинские (из губерний: Волынской, Подольской, Киевской, Полтавской, Червонной Руси и Галичины)» [15, с. 265]. Маючи надію, що цей дорогоцінний матеріал для історії української етнографії (оскільки хронологіч-

но передує першому досвіду збирання українських пісень князя Цертелева 1819 р., бо відноситься до 1813—1817 рр.) буде опублікований на сторінках «Киевской старины», В. Доманицький подав так звані «мелкие заметки Ходаковского», які могли б загубитися під час видання пісень, — етнографічні замітки про святкування Навського Великодня в околицях Володимира Волинського, поминання померлих в Провідний понеділок і в Дмитрову суботу, про ворожіння дівчат в «багатий вечір» перед Новим Роком тощо. Проте записи пісень З. Доленги-Ходаковського публікувалися лише частково у виданнях М. Максимовича (1834), В. Антоновича і М. Драгоманова («Исторические песни...»), «Матеріалів до української етнології» (1900), «Вестнике Европы» (1829). Тільки через багато років у серії «Український фольклор» було опубліковане найповніше зібрання українських народних пісень З. Доленги-Ходаковського — «Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся)» (Упоряд., текстологічна інтерпретація і коментарі О.І. Дея; атрибуція автографів і копій та передмова Л.А. Малаш і О.І. Дея. Київ, 1974. 781 с.). Назву вступної статті автори О. Дея та Л. Малаш подали майже за В. Доманицьким — «Піонер слов'янської фольклористики та його українські записи». З цього приводу В. Мицик писав, що О. Дея працює В. Доманицького «не тільки використовує ... для своєї статті, а й навіть безсоромно перебирає заголовки...» [21].

У статті О. Дея та Л. Малаш «Піонер слов'янської фольклористики та його українські записи» [22, с. 19—60] ім'я В. Доманицького згадується кілька разів. Зокрема, зазначається в примітках, що В. Доманицький повідомив, що цілий примірник (№ 1—1017) З. Доленги-Ходаковського мав назву «*Spiewy slowianskie ped stzzechu wiejska zebrane*» [22, с. 38]. Також відзначається, що після смерті В. Науменка В. Доманицький дістав «для публікації збірку пісень Ходаковського» [22, с. 51]. І тут же вказується, що В. Доманицькому «не вдалося здійснити це видання». У іншій статті О. Дея «Записи українських пісень З. Доленги-Ходаковського» [23, с. 23—39] двічі згадується ім'я В. Доманицького. У першому разі відзначається, що «поодинокі пісні із збірки Ходаковського або вказівки на них

з'явилися і в інших виданнях та працях (В. Доманицького тощо)» [23, с. 26]. У другому випадку вказується, що «детально маршрути Ходаковського на українських землях розглянув В. Доманицький у статті «Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)». Проте наукової оцінки праці В. Доманицького, на жаль, не висловлено. Можливо тому, що В. Доманицький у своєму дослідженні про Зоріана Доленгу-Ходаковського виходив з певної культурної й національно-громадської ідеології, яка за радянських часів не завжди прихильно віталася, коли її творці ходили в рангах «націоналістів», «германофілів», «реакціонерів», «расистів» тощо. Він розглядав Зоріана Доленгу-Ходаковського як першого збирача українських народних пісень у 1803—1817 рр. і жалкував, що «тільки нещаслива доля літературного скарбу Ходаковського» «позбавила його почесного місця першого українського етнографа, який скількістю матеріалів безперечно перевищував усіх українських етнографів (з виїмком О. Бодяньського, який мав збірку коло 8000 пісень) аж до експедиції П. Чубинського в 70-х рр. минулого століття, зібравши більш 2000 українських, польських, російських та білоруських пісень» [24, с. 2]. «Узявши на увагу, що се було зроблено в часі, коли ні в російській, ні польській, ні в українській літературі не було ще в сім напрямі майже нічого розпочато ..., можемо зрозуміти, який величезний вплив могла б була зробити збірка пісень Ходаковського, уложена на кілька років раніш видання книжки Цертелева і може в 200 раз більша від неї своїм змістом!» — наголошує дослідник. Взагалі, В. Доманицький вважав, що «етнографічні дослідження виказали велику оригінальність української народності, дали змогу зрозуміти правдивіше її минувшину, жите, народній характер, і обслідованне їх стало справою не місцевого лишень патріотизму, але питаннем науковим, питаннем цілого національного самопізнання» [24, с. 1].

Із розвитком національної фольклористики В. Доманицький пов'язує відродження української літератури, яка «під впливом етнографічних здобутків почала ставати на міцний ґрунт» [24, с. 1]. Намагаючись детально дослідити «історію перших етнографічних наших записів, роблених з науковою метою», В. Доманицький ставить за мету переглянути головні моменти в житті першого українського ет-

нографа З. Доленги-Ходаковського, «спиняючись переважно на тому, що має безпосередні відносини до нашої етнографії, з осібна на рукописах пісень, а також на невикористаних в літературі біографічних подробицях» [24, с. 3]. У першому розділі, який складає більшу частину роботи, В. Доманицький детально розглянув місце фольклору й фольклористики в складному житті З. Доленги-Ходаковського (1784—1825), якого в дійсності звали Адам Чарноцький. При цьому він спирався на рукописні джерела, зокрема листи московського археолога Євгенія (Болховітінова) до В. Анастасієвича, про які не знали біографи Ходаковського, — О. Пипін та Равіта Гавронський. У праці використано 37 джерел, в яких висвітлювалася діяльність З. Доленги-Ходаковського, зокрема дослідження О. Пипіна, Ф. Равіти-Гавронського, публікації «Вестника Европы», «Pamiętnik Warszawski», «Pamiętnik Lwowski», «Pamiętnik naukowy», «Журнал министерства народного просвещения», «Сын отечества», «Москвитянин», «TeKa wilenska», «Русский архив», «Киевская старина» тощо. Оскільки З. Доленга-Ходаковський проживав під вигаданим іменем (з 1811 р.) і з тієї ж причини подавав про себе неправдиву інформацію, то В. Доманицькому прийшлося спростовувати окремі факти його біографії, детально висвітлюючи заплутану історію його життєвих перепитій та залишених ним фольклорних записів.

В. Доманицький вважав, що «єдиним імпульсом» до «студіювання проявів народного духу» для З. Доленги-Ходаковського було «окруженне простого люду і близькість до нього» [24, с. 4], оскільки він рано залишився без матері, без пильного догляду і «мусів шукати розривки в гурті сільської дітвори, і тут він, певно, вперше стрінув ся з обрядами, байками, народніми звичаями, народньою поезією, які ... заціпили йому замилованне до давньої темної старовини і зробили з нього загарливого проповідника студіювання її і великого аматора живої народньої поезії» [24, с. 4]. В. Доманицький подав дату та місце народження З. Доленги-Ходаковського (Адама Чарноцького) — 4 квітня 1784 р. у селі Підгайній коло Несвіжа в Мінській губернії. Батько його, шукаючи заробітку «по всіх усядах на Білій Русі та Мазовії», возив усюди з собою і молодого Адама, що наблизило його до сільського люду [24, с. 3]. Він прослідкував формування інтересів

З. Доленги-Ходаковського під час навчання в школі (м. Слуцьк), яку той скінчив у 1801 р., зокрема любов до історії та географії, читання давніх книжок та рукописів, цікавість до «збірання сільських пісень, давніх вірувань і звичаїв люду» [24, с. 4]. Далі була правова практика адвоката в Новгородку (1803), Мінську (1807), де він не залишав праці над історією, переглядав давні документи. За бажання «скуштувати військової служби» Чарноцького «засудили на позбавленне шляхетства і оддачу в москалі» в Омськ Тобольської губ. (1809—1810 рр.). У 1811 р. Чарноцький втік із війська і «військове слідство урядово сконстатувало його смерть» [24, с. 5]. Тому «умерши урядово», Чарноцький взяв собі нове ім'я — Зоріана Доленги-Ходаковського. Зробившись політичним злочинцем і дезертиром, Чарноцький змушений був «критись з своїм минулим» [25, с. 5], яке стало відомим аж задовго після його смерті (1838—1840).

В. Доманицький прослідкував роки подорожей З. Доленги-Ходаковського після його втечі з війська (1812—1817 рр.) — «на Волини, Поділю й Україні (Київщині та Полтавщині)» [24, с. 6]. Він вважав, що «переїзд на Волинь став зворотним пунктом в життю Ходаковського». «Тут в голові його почали достигати пляни обслідування Слав'янщини і малювалися в будуччині ширші заміри виміряти її власними ногами», — писав В. Доманицький [24, с. 6]. Він наводив уривок з листа З. Доленги-Ходаковського до одного з своїх родичів, в якому той писав про те, що «замислив оглянути увесь рід слав'янський і витягти з того пасмо нових уваг, щоб ... вказати джерела нашої народности» [24, с. 6—7]. В. Доманицький подав відомості і про спосіб записування пісень З. Доленгою-Ходаковським, описані у дослідженні «История русской этнографии» (т. 3, с. 58) О. Пипіна за свідченням Вацлава Залеського: «Я чув про спосіб його записування народніх пісень, як він в куценькій кожушині, з торбинкою за плечима і пляшкою горілки під пахвою, ходить від села до села, від попа до попа, від органіста до органіста, від дяка до дяка, від одної баби співачки до другої, від одного сільського музики чи сільського лірника до другого, і як він скрізь то просьбою і умовленням, то частуванням і примусом, то почавши сам пісню, вміє видобути усе, що лише дотикає слав'янства. Се й єсть єдиний і справжній спосіб збірання пісень» [24, с. 7].

Рукописи З. Доленги-Ходаковського містять деякі вказівки на інформаторів записів, на дату та місцевості, де вони проводилися.

В. Доманицький намагався детально означити шляхи подорожей З. Доленги-Ходаковського, слідкуючи за місцевостями його записів, — Волинь, Поділля, Наддніпрянщина, Полісся, Галичина, Польща, Білорусія, Росія. Він із захопленням писав, що «просторонь, яку виміряв Ходаковський власними ногами, дійсно може викликати подив і справжнє поважання до сеї свідомої своєї мети оригінальної жертви ідеї» [24, с. 9]. Тільки із 12 повітів Волинської губ. Ходаковський побував у 11, та й що до дванадцятого, Старокопистинського, тяжко думати, щоб він до нього не заглядав, — робить припущення В. Доманицький. Метою, яка спонукала З. Доленгу-Ходаковського до такого активного записування народної творчості, були пошуки «давньої, ще поганської, старовини на широкому слав'янському полі» [24, с. 12]. Його захоплювало те, що пісні пограниччя (між Польщею і Україною) «в волинському діалекті повні образів і виразів стародавніх» [24, с. 12]. А от записи польських пісень не задовольняли З. Доленгу-Ходаковського: мало в них знайшов останків любого йому поганства [24, с. 12]. В. Доманицький наголошував на важливому значенні збирацько-фольклористичної діяльності З. Доленги-Ходаковського, яка «ще за життя його робила велике вражіння на сучасників і сприяла появі, чи посередньо вплинула на не одного з визначних опісля діячів в сфері української етнографії» [24, с. 25], зокрема М. Максимовича, Вацлава Залеського та ін. Дослідник наводить висловлювання О. Пипіна про заслугу З. Доленги-Ходаковського перед слав'янською етнографією — те, що він «перший заявив про потребу іти між люд не тільки, щоб збирати там етнографічні матеріали, але щоб зрозуміти народню душу і природу, які творять народню вдачу і поезію» [24, с. 26]. З. Доленга-Ходаковський був «першим речником такого настрою, де починав ся етнографічний рух, який згодом цілком змінив напрям історіографії і самої літератури» [24, с. 26], — робить висновок В. Доманицький, цитуючи О. Пипіна.

У другій частині дослідження В. Доманицький проаналізував теоретичні праці З. Доленги-Ходаковського, зокрема його першу етнографічну

розвідку «О Slowianszczyźnie przed Chrzescianstwem» (написана в березні 1818 р., опубл. в «Pamiętnosci», т. 4), де він вказав «на вагу народніх пісень і перший подавав приклад і зразок їх збирання», упевнився, що «українські пісні значно перевищують великоруські» [24, с. 11]. В. Доманицький намагався подати детальний реєстр всіх опублікованих рукописних наукових праць З. Доленги-Ходаковського, з якого видно, що за життя вченого побачили світ 10 його праць, ще 8 — після смерті, а також 11 рукописних, які розглядав О. Пипін. Назви засвідчують різностороннє зацікавлення З. Доленги-Ходаковського — етнографічні, історичні, археологічні, мовознавчі, географічні тощо. Із рукописних праць вченого найбільший інтерес викликають такі дослідження, як «Зшиток слав'янської мітології», «Записна книжка, яка розкрила біографію Черноцького-Ходаковського», «Зошити українських пісень».

В. Доманицький також акцентував увагу на поділі наукової діяльності З. Доленги-Ходаковського в сфері етнографії, археології і літератури на два періоди. Перший — етнографічний (до 1817 р.), коли він збирав лише пісні, і взагалі етнографічні матеріали, збирав їх інстинктивно, «добачаючи в них великий духовий скарб народу, на підставі якого можна було б багато дечого зробити для зрозуміння минувшини слав'янства» [24, с. 27]. Другий період (після 1817 р.) в житті З. Доленги-Ходаковського В. Доманицький називає археологічним, коли на першому місці для нього були «пам'ятки слав'янської старовини, ще з часів поганства» [24, с. 27]. У цей період на З. Доленгу-Ходаковського звернули увагу «більші люде» і він мав змогу потроху приступити до зреалізування своїх замірів і гадок та робити наукові висновки із зібраного ним матеріалу [24, с. 27]. Очевидно В. Доманицький мав на увазі історика М. Карамзіна, міністра О. Голіцина, М. Полевого, М. Максимовича та ін., про яких він писав у першій частині дослідження, а також набуття З. Доленгою-Ходаковським статусу члена Петербурзької академії наук, члена прихильників наук Варшавсько-королівського товариства, про надання йому урядової допомоги для здійснення «археологічних подорожей по Росії». Проте неприхильний відзив Калайдовича у 1822 р. про експедицію З. Доленги-Ходаковського привів до того, що його позбавили урядової допомоги і він опинився, як

пише В. Доманицький, «на московському бруку без жадних засобів до життя, без змоги до дальшої праці» [24, с. 24]. Перебуваючи у такому становищі, З. Доленга-Ходаковський почав продавати свої речі, навіть книжки, «задовжив ся у знаємих», ...працював управителем маєтку «якогось пана в Тверській губ. в с. Петровському», де й помер 17 листопада 1825 р. Так «за хвилю морального вдоволення, після тяжких пригод, він заплатив своїм житєм» [24, с. 27], — робить висновок В. Доманицький.

Дослідник намагався також прослідкувати загальноєвропейські «літературні впливи» на діяльність З. Доленги-Ходаковського, показавши тим самим власну обізнаність з різноманітними етнографічними джерелами кінця XVIII — початку XIX ст., — пісні Оссіяна, Нібелунгів, праці братів Грімм, Вука Караджича, Ганки, Коллара, український збірник пісень Г. Калиновського тощо. Проте жодна з цих праць, як стверджував В. Доманицький, не могла бути знайома З. Долензі-Ходаковському. Він також встановив час і місце початку перших етнографічних проб З. Доленги-Ходаковського — Слущк, 1803 року, та знайомство його із виданням пісень — «Собрание народных русских песен 1790 г.», з якого він виписав до свого збірника 25 великоруських пісень і кілька українських. З'ясовуючи складну історію із рукописною спадщиною пісенних записів З. Доленги-Ходаковського, В. Доманицький приходив до висновку щодо методики записування — «записував пісні Ходаковський спершу або на клаптиках, або в яких записних книжках, звідки згодом вже атраментом переносив у зошит, мішаючи записи усякого часу» [24, с. 25]. Дослідник вважав важливою справою видання пісенних записів З. Доленги-Ходаковського, подаючи до кожної пісні «найпевнішу бібліографію» [24, с. 40]. Дослідивши його записи історичних пісень (58 пісень, 66 варіантів), В. Доманицький відібрав тільки 5 пісень, невідомих досі в друці. Він також вказав, «в якій кількості яка пісня має сих варіантів»: 5 варіантів — 18 пісень, 10 варіантів — 14 пісень, від 20 до 30 варіантів — 15 пісень, від 30 до 40 — 6 пісень. Більше 40 варіантів має пісня про Мазепу. Як бачимо, дослідницька студія В. Доманицького про З. Доленгу-Ходаковського засвідчує його наукову компетентність, обізнаність з матеріалами російських, польських і українських архівів, текстологіч-

ну ерудицію у коментуванні фольклорних варіантів, патріотизм у відстоюванні першості З. Доленги-Ходаковського у справі збирання і дослідження українського фольклору.

У такому ж дусі написані й інші дві фольклористичні студії В. Доманицького — «Песни о Нечая (Новые варианты и литература песни)» [25] та «Баллада о Бондаривне и пане Канёвском (Новые варианты и литература песни)» [26], «наукову вагу» яких відзначали М. Сумцов, В. Гнатюк, Ф. Колесса, О. Дей, І. Терешко, Н. Токар, Н. Ярмоленко та ін. Так, щодо дослідження «Песни о Нечая» В. Гнатюк писав, що В. Доманицький «подав історичний підклад пісні, до якого сама пісня дуже близька, її — по можності — як найповнішу бібліографію та невідомі ще в друку варіанти», які «хоч є між ними й деякі дуже давно записані, не приносять нічого нового до знаних уже фактів, але з фольклорного боку не безвартні» [27, с. 212—214]. Сучасна дослідниця Н. Токар вважає, що дана праця В. Доманицького «за кількістю зібраного матеріалу і за глибиною його аналізу не поступається аналогічній роботі з дослідження малоросійських історичних пісень В. Антоновича і М. Драгоманова» [12, с. 119].

Збираючи всі відомі на той час у друці історичні пісні про брацлавського полковника, сподвижника Богдана Хмельницького Данила Нечая і додаючи невідомі варіанти, В. Доманицький як історик намагався детально висвітлити причини трагічної загибелі народного улюбленця. Спочатку дослідник подав історичний підтекст пісні, спираючись на праці В. Антоновича та М. Драгоманова, М. Костомарова, літопис Грабянки, польські дослідження. Він вважав, що трагічні події під містечком Красне і загибель Д. Нечая були результатом підписання Зборівського миру, умовою якого стало введення реєстрового козацтва в трьох воєводствах (Чернігівським, Київським і Брацлавським), що викликало народний протест. В. Доманицький стверджував, що зі сторони Б. Хмельницького це була не тільки політична помилка, але «явная обида для своего народа» [25, с. 66]. Незадоволених очолив брацлавський полковник Данило Нечай, проти якого Б. Хмельницький боявся різко виступати, оскільки він «был богач и в народе имел силу, равную с Хмельницким» [25, с. 67]. Виступ Д. Нечая був придушений поляками в лютому 1651 р. у м. Красному на Брацлавщині. Дослідник

стверджував, що козаки несерйозно поставилися до налагодження оборони і майже всі загинули, а місто було спалене.

Як прихильник порівняльно-історичної школи він порівнював зображення історичних подій, описаних істориками, з пісенним оспівуванням народного героя. Вчений відмічав, що в піснях «местность события названа верно в немногих случаях: «у Красным», «од Красного броду, од Чорной воды», «од Красной горы». Також лише у деяких варіантах пісні збереглися назви дійових осіб — «жена», «мать», «брат», «отец и невестка», «Шпак», «Шпачек — сотник Шпаченко», кума «Хмельницкая», «Мельницька», «Хмельничка», «Ведельська». Сюжет пісні в більшості випадків ввібрав типові мотиви, властиві народному епосу, — характерництво Нечая, якого не можна убити просто кулею, а для цього треба було «гудзики врываты, на Нечая, на козака куленьку злываты» [25, с. 71], смерть Нечая «на стовпи», похорон народного героя у церкві «у Києви крїй Варвары», «у Мыколы», «польським костели», «на могиле под калиной» [25, с. 71]. Далі В. Доманицький подав у хронологічному порядку детальний перелік всіх відомих записів пісні — всього 68 варіантів, в тому числі 28 передруків. Крім того, вчений відшукав ще 9 нових варіантів пісні: один записаний Ф. Бодяньським, два варіанти виписані В. Доманицьким із рукописів М. Лисенка, два варіанти записані С. Єфремовим, три варіанти надіслані дописувачами «Киевской старины» М. Черкавським, Я. Синчаком, А. Греначевським і один варіант записаний І. Лисаком від своєї матері в рідному селі В. Доманицького Колодистому 1904 р. Кожну пісню В. Доманицький супроводжував коментарями, в яких містилася паспортизація запису, пояснювалися незрозумілі місця, відзначалися особливості даного варіанту, порівняно з уже відомими у друці. Спостереження над записами дало можливість В. Доманицькому стверджувати, що «более близкая к нашему времени из наших записей интереснее и лучше более старых записей, как по содержанию, так и по форме» [25, с. 74]. Дослідниця Н. Ярмоленко це твердження пояснює тим, що твори героїчного епосу в процесі побутування шліфуються, набувають художньої досконалості, втрачаючи конкретику, локальні подробиці й збагачуючись елементами художності [28, с. 129].

Порівнюючи нові варіанти пісні із уже відомими, В. Доманицький зауважав, що знайдені ним варіанти «не дают каких-либо особенно резких черт, могущих внести новое историческое освещение, но они могут послужить дополнением к известному уже в печати материалу: некоторые мелочи все же довольно характерны, и будут, надеемся, не лишними в общей сумме вариантов о Нечаяе» [25, с. 74]. В. Гнатюк також вважав, що хоч записи «не приносят нічого нового до знаних уже фактів, але з фольклорного боку не безвартні» [27, с. 212—214].

В. Доманицький зробив спробу прослідкувати територію поширення пісні, що привело його до висновку про те, що пісня поширена, як в Галичині, так і в Східній Україні — «в губерниях подольской, вольнской, люблинской, киевской, харьковской, полтавской и в Черномории» [25, с. 88]. Відсутність записів із Херсонської і Чернігівської губ. вчений пояснював «случайным явлением». Найбільше варіантів, за спостереженням В. Доманицького, припадає на подільську і київську губернії.

Таким чином, це дослідження засвідчує його компаративістський напрям, вірність принципу історизму, науковому об'єктивізму та ґрунтовному аналізу матеріалу. Тут В. Доманицький виступає як досвідчений збирач і текстолог у коментуванні варіантів фольклорних текстів.

Таких же теоретико-методологічних принципів дотримувався В. Доманицький і в студії «Баллада о Бондаривне и пане Канёвском (Новые варианты и литература песни)» [26], де він здійснив порівняльне вивчення сюжету балади, дослідив її географічне походження і територію поширення. Проаналізувавши працю Ц. Неймана «Малорусская баллада о Бондаривне и пане Канёвском», В. Доманицький намагається спростувати думку дослідника про галицьке походження балади, додаючи до його 17 варіантів ще 16 друкованих і 6 знайдених ним особисто і вперше опублікованих у названій студії. Із даних джерел на Галичину припадає 13 чи 14 варіантів, а на Східну Україну 25—26, тобто вдвічі більше, ніж на Західну Україну. Проте із цих знахідок В. Доманицький все таки не може зробити висновок про «києво-українське» походження балади. Такої думки дотримується і рецензент даної студії В. Гнатюк, вважаючи, що «число друкованих варіантів пісні не може рішити про походжене цифрово тому, що воно

все припадкове», оскільки на Україні друкувалося більше збірників пісень, як у Галичині і «зовсім природно надруковано й пісні про Бондарівну більше» [29, с. 214]. Проте із рецензії видно, що В. Гнатюк все таки стоїть на боці галицького походження балади, говорячи про розмів (коломийковий), мову, повноту текстів: «Найкрасші і найповніші варіанти пісні походять із Галичини, коли тим часом велике число українських варіантів ... зовсім попсовані» [29, с. 214]. В. Доманицький зробив свій скромний внесок в науку, опублікувавши 6 новознайдених варіантів балади, подаючи до кожного з них коментарі, — 1) запис із рукописного збірника З. Доленги-Ходаковського; 2) запис із рукописного збірника Ф. Бодяньського; 3—4) два записи С. Єфремова; 5) запис із «Киевской старины» «б) власний запис із м. Єкатеринополе Звенигородського пов. У коментарях В. Доманицький вказав на джерело надходження варіанту, порівняв із подібними опублікованими зразками, пояснив незрозумілі місця, відзначив нові деталі пісень. Так з приводу запису Зоріана Доленги-Ходаковського він пише, що «этот найдревнейший вариант баллады о Бондаривне не полон и искажен, вероятно самим записывателем» [26, с. 485]. Як нові деталі В. Доманицький виділив те, що Бондарівна «сховалася до нової клитки», «но її выдали малыя дети»; те, що Бондарівну пан Каневський «обещает бросить в море «писок йисты»» [26, с. 484].

У 1904 р. в «Пам'ятній книзі Київської губ.» була опублікована ще одна народознавча праця В. Доманицького «Кобзари и лирники Киевской губернии в 1903 году», яку Ф. Колесса [6, с. 280] назвав цікавою і вартісною для дослідників козацького епосу. Наукову цінність даної праці відзначив М. Сумцов у своєму огляді «Діячі українського фольклору» [5, с. 29]. Сучасні дослідники Л. Йовенко та М. Семенчук вважають, що «у наш час, коли майже повністю зникла традиція лірництва, ця розвідка набуває особливої ваги як рідкісний історико-етнографічний матеріал» [31, с. 144].

Праця складається із передмови редактора М. Василенка «Кобзари и лирники Киевской губернии в 1903 году» [30, с. 1—2], статті В. Доманицького «Кобзари и лирники Киевской губернии (По сведениям, собранным Киевским губернским статистическим комитетом)» [30, с. 3—17] та по-

кажчика «Список кобзарей и лирников в Киевской губ. в 1903 году» [30, с. 17—65]. Із вступного слова М. Василенка дізнаємося, що в квітні 1903 року за дорученням Міністерства внутрішніх справ і за його програмою Київський губернський статистичний комітет організував збір відомостей про кобзарів і лірників при допомозі мирових посередників і начальників поліції. Зібраний матеріал, як зазначає М. Василенко, виявився надзвичайно цікавим і цінним і його доручили опрацювати та опублікувати В. Доманицькому. На жаль, до програми не входило збирання відомостей про репертуар кобзарів та лірників. Там зверталася увага на виявлення кількості кобзарів і лірників, їх вік, місце проживання, матеріальне становище, з якого віку займається співець лірницьким ремеслом, а також виявлення кобзарських шкіл, відношення населення до кобзарів та лірників. Крім матеріалів Статистичного комітету, В. Доманицький використав близько 100 наукових праць про кобзарів і лірників, відомості про яких він подає в кінці своєї статті [30, с. 14—17], зокрема видання Метлинського, Куліша, Головацького, Чубинського, Кольберга, праці О. Русова, М. Лисенка, М. Сумцова, В. Горленка, П. Єфименка, В. Ястребова, О. Малинки, М. Драгоманова, Є. Чикаленка, М. Грушевського, О. Сластіона, Є. Криста, С. Маслова, Г. Хоткевича, П. Демущького та ін. Завдяки цьому В. Доманицькому вдалося доповнити відомості Статистичного комітету, який подав реєстр кобзарів і лірників Київської губернії, реєстром кобзарів і лірників з усіх губерній, причому не обмежуючись до живучих, але заводячи до реєстру усіх, про яких збереглися відомості в дотичній літературі.

Дослідник виявив, що найбільше кобзарів і лірників проживає в Полтавській губ. — 76 чоловік, називаючи їх імена за повітами: Гадяцький, Зіньківський, Золотоніський, Кобеляцький, Константиноградський, Кременчуцький, Лохвицький, Лубенський, Миргородський, Переяславський, Пирятинський, Прилуцький, Роменський, Хорольський. Серед найбільш відомих кобзарів і лірників В. Доманицький назвав Антона Скобу, Івана Крюковського, Архипа Никоненка, Опанаса Баря, Михайла Кравченка, Остапа Вересая, Хведора Холодного. У Харківській губ. виявлено 32 співці, в Чернігівській — 25, Подільській — 30, Волинській — 5, Херсонській — 1, серед них такі відомі виконавці дум, як

Гнат Гончаренко (Харківська губ.), Іван Романенко, Павло Братиця, Андрій Шут, Андрій Бешко, Терешко Пархоменко, Аврам Гребень (Чернігівська губ.). Відносно Київської губернії, то В. Доманицький пише, що публікації до даного часу подавали відомості про 21 співця, зокрема видання «Киевской старины» (1882, 1893, 1895), П. Куліша «Записки о Южной Руси» (СПб., 1856), П. Демущького «Лира и её мотивы» (Київ, 1903). Проте за підрахунками Київського губернського статистичного комітету у 1903 р. було виявлено 289 лірників і кобзарів у Київській губернії, що, на думку В. Доманицького, «не вполне соответствующее действительности» [30, с. 8]. Серед них кобзарів було всього три: Федір Бондаренко із с. Шабельники Чигиринського пов., Григорій Бондаренко із м. Мокра Калигорка Звенигородського пов. і Петро Лемищенко — із с. Ставище Радомисльського пов. Таку малу кількість відомостей про кобзарів В. Доманицький пояснює тим, що «составители сведений не ясно сознавали разницу между кобзарями и лирниками и без особой надобности этих последних подвели под одну группу лирники-кобзарей» [30, с. 9].

Вчений вказав на принципову різницю між кобзарями і лірниками, що проявилася як в інструменті, так і в манері виконання і частково в репертуарі співаків. Залежно від різниці між звучанням кобзи і ліри проявляється різниця у манері співу: «лирник, для того чтобы слушатель из-за визгливой лиры мог разобрать слова песни, должен напрягать свой голос, который, поэтому, бывает неприятно-резким; пение же кобзаря более естественно, а потому и сильнее действует на слушателя» [30, с. 9]. Стосовно відмінностей у репертуарі, то кобзарі, окрім пісень, виконували ще й думи, проте наприкінці XIX ст. ця відмінність фактично уже не існувала. В. Доманицький звернув увагу на виникнення кобзарства, відзначив його значення в історії суспільства. Він називав кобзарів «выразителями помыслов и желаний народа», які в козацьких походах були обов'язковими членами «товариства» і в тяжку хвилину «розважали тугу» й надихали на перемогу. Народ відносився до них як до «людей Божих», наголошував В. Доманицький, із співчуттям та увагою, слухаючи «этих хранителей народных произведений — их думы или песни, задумывался над слышанным, а нередко растрогивался до слез, слыша в их голосе песни про собствен-

ное горе или полное славы прошлое своего народа и, таким образом, сам того не замечая, воспитывался в духе отцов» [30, с. 3]. В. Доманицький виявив широкую обізнаність з дослідженнями світового епосу, відзначивши велике значення в історії свого народу «индийских певцов с биною», «татар — с бзурою», «греческих рапсодов — с пандурою», «сербских «слепачек-певцов», «древнеславянских баян с гусями, великорусских сказителей былин», «малорусских кобзарей с бандурой» [30, с. 3]. Вчений вважав, що з придушенням гайдамацтва, занепадом Січі змінювалося відношення народу до бандуристів-кобзарів. Приблизно з 20-х рр. XX ст. бандуру поступово витіснила ліра. Як зазначав В. Доманицький, «народ все ещё продолжает с благоговейным чувством слушать своих певцов, но вкус его к думам и песням мало-по-малу, по мере забвения старинных воспоминаний, начинает исчезать, предьявляются к исполнителям менее высокие требования: народ охотнее слушает шуточные и плясовые песни, чем старья думы, предпочитает лиру бандуре» [30, с. 3].

Для характеристики кобзарів і лірників Київської губ. В. Доманицький наводив деякі свідчення кореспондентів Статистичного комітету (з них найдокладніше «мирового посредника» Бердичівського пов. Логиновського), з яких видно, що кобзарське мистецтво в Бердичівському пов. на поч. XX ст. майже зникає, а лірництво користується серед місцевого населення значною популярністю. Головною причиною, яка примушувала людину займатися співом і грою на лірі, була відсутність зору, оскільки селяни не дозволяли «зрячему заниматься искусством лирника» [30, с. 12]. «В глазах сельского люда лирник не просто нищий-попрошайка, он прежде всего «несчастный», предназначенный судьбою на служение Богу, а потому каждый считает своим нравственным долгом уделить посильную лепту в пользу благочестиваго горемыки» [30, с. 12] — такі внутрішні риси «этого любопытного явления народного быта» виділяє кореспондент. Він також відзначив особливості регіонального розподілу між виконавцями — у кожного співака був чітко визначений район, у межах якого він переходив з місця на місце, пристосовуючи свої відвідування, головним чином, до святкових і ярмаркових днів [30, с. 12].

Пісні лірників були в основному морально-повчального або релігійного характеру, в яких оплакува-

лася гірка доля сироти або смерть бідняка, використовувалися сюжети зі Священного Писання [30, с. 12]. Моральний облік виконавців також відповідав роду занять: «по своим личным качествам они, в большинстве случаев, являются людьми благочестивыми, смиренными и набожными» [30, с. 12]. Відповідно і ставлення селян до них, як наголошував кореспондент, було позитивним, доброзичливим. Він також зазначає, що з розповсюдженням грамотності серед сільського населення і появою цікавості до книги лірництво поступово занепадає. Цьому також сприяла і відсутність спеціальних кобзарських і лірницьких шкіл у Київській губ. [30, с. 14]. Однак, зібрані відомості про 189 кобзарів і лірників Київської губ., які В. Доманицький помістив у кінці праці [30, с. 17—65], а також зібрані ним відомості ще про 169 співців з інших губерній засвідчують про живучість пісенних традицій в Україні на поч. ХХ ст. Це також заперечує судження про те, що з часів відкриття у 1873 р. «останнього кобзаря» Остапа Вересая народні співаки майже зовсім зникли. Як зазначав В. Доманицький, «убеждение это оказалось совершенно неосновательным: исторические думы и особенно песни бытового характера ещё живут в народе, и петь их есть кому» [30, с. 4]. Він наводив висловлювання відомого збирача народних дум Г. Сластіона, в якому звучить заклик до збереження народного епосу: «Надо, чтобы любители старины и вообще друзья науки спешили собрать то, что ещё носит в своей памяти народ и его певцы; пусть собирают и записывают, не взирая на то, что многое сглаживается и гибнет, так сказать, на наших глазах» [30, с. 4]. На жаль, як уже було відзначено дослідниками [12, с. 122], матеріали, зібрані В. Доманицьким, майже не використовувалися у працях вчених наступних поколінь. Так у роботі Ф. Лаврова «Кобзарі: Нариси з історії кобзарства в Україні» (1980) відсутні будь-які згадки чи посилання на дослідження В. Доманицького, яке б могло значно доповнити дане видання.

Значне місце у творчому доробку В. Доманицького займають також бібліографічні огляди, повідомлення, рецензії, нариси (близько 200 публікацій), в яких відбилися всі помітні процеси української гуманітарної науки кінця ХІХ — початку ХХ ст., що сприяло пробудженню національної свідомості українців. Серед них Ф. Колесса [6, с. 278] виділив як

«замітніші рецензії» на Красильникова — «Малороссия и малороссы» (КС, 1905, I, с. 49—51), на автобіографію М. Максимовича і статтю Стеценка (ЗНТШ, 1905, т. XV, с. 51—52), на «Труды по устройству XII Археологического съезда» (ЗНТШ, 1904, т. X, с. 34—41), некролог В. Антоновича (Нова громада, 1906, V). Сучасний дослідник В. Івашків зауважує, що В. Доманицький однаково кваліфіковано рецензував праці з літературознавства, мовознавства, фольклористики, етнографії, історії (зокрема археології) і скрізь виявляв свою наукову об'єктивність, незаангажованість, прагнення наукової істини, підтримку навіть тих видань, які мали певні недоліки, але хоча б чимось сприяли розвитку української науки чи утвердженню доброго імені нашої нації [20, с. 46]

На сторінках єдиного в Східній Україні українознавчого часопису «Киевская старина» він популяризував у своїх рецензіях заборонені цензурою галицькі («Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка», «Етнографічний збірник») та закордонні видання («Slovansky prehled»), в яких публікувалися праці націоналістичного спрямування таких відомих громадських діячів, як М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк, М. Дикарев та ін., а на сторінках галицького видання «ЗНТШ» публікував відомості про східноукраїнські праці В. Антоновича, В. Данилова, В. Кравченка, В. Науменка, І. Стешенка та ін. Згодом цю працю В. Доманицький продовжив на сторінках новостворених київських видань «Нова громада» та «Рада». Така робота В. Доманицького, як уже було відзначено сучасними дослідниками, сприяла поживленню взаємозв'язків між науковими громадами західного і східного регіонів України [12, с. 36]. Так, популяризуючи видання «Етнографічного збірника» (тт. I—VII), В. Доманицький говорить про українську етнографічну науку, яка з часу «временного прекращения действий Юго-Западного Отдела И.Р. Географического Общества... не имела до последнего времени ни специальных учреждений или обществ, ни таковых же изданий» [32, с. 149]. Всі існуючі видання зібраних матеріалів, вважав В. Доманицький, завдячують своєю появою енергії окремих осіб, так як багатий етнографічний матеріал часто не знаходив собі місця і то гинув, то появлявся в чужих виданнях. Тому львівське НТШ

вирішило в 1895 р. відкрити серію видань під назвою «Етнографічний збірник».

В. Доманицький відзначив різноманітність загального характеру етнографічних матеріалів, оскільки вони збирались і записувались в «разнообразных уголках обширной территории, заселённой украинским народом» [32, с. 149]. Так, до першого тому «Етнографічного збірника» ввійшли записи М. Крамаренка (Дикарева. — Л. К.) із Воронежчини «Різдвяні святки в Станиці Павлівській Ейського oddілу, на Чорноморії», видання «Галицькі народні казки» О. Роздольського з коментарями І. Франка, анекдоти, зібрані О. Шимченком, — «Українські людські вигадки», та «Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і народ». Важливо те, що до кожного видання В. Доманицький подавав цінні власні міркування щодо їх вартості та коротку анотацію. Високо оцінював науковий підхід І. Франка до видання «Галицьких народних казок», зібраних О. Роздольським, зокрема їх систематизацію та підбір паралелей із різних збірників казок — українських, російських, польських, сербських, німецьких і французьких. У інших томах вчений відзначив цінність для науки видань В. Гнатюка «Лірники. Лірницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. і. про лірників повіту Буцацького» (т. 2), «Етнографічні матеріали із Угорської Русі, зібрані В. Гнатюком» (т. 3, 4), «Галицько-руські анекдоти» (т. 6). «Труд В. Гнатюка является тем более ценным, что доньше, за исключением мелочей, не было ни одного сборника этнографических материалов именно того характера, какой носят материалы В. Гнатюка», — писав В. Доманицький з приводу публікації «Етнографічних матеріалів із Угорської Русі» (ЕЗ, т. 3, т. 4, Львів, 1895—1898). Ознайомлюючи читачів із іншим виданням В. Гнатюка «Галицько-руські анекдоти» (ЕЗ, т. VI, Львів, 1899), В. Доманицький провів наукове дослідження в сфері анекдотичних видань і виявив, що праця В. Гнатюка найбільш монументальна і найцінніша в галузі анекдотичної літератури не тільки як найповніший збірник анекдотів, але як наукова праця, в якій до кожного дрібного анекдоту підібрані із зразковою скрупульозністю всі існуючі в слов'янській та іншій літературі паралелі, по надзвичайно великій кількості видань [33, с. 101]. Аналізуючи збірник Осипа Роздольського «Галицькі народні казки» (ЕЗ, т. VII, Львів,

1899), В. Доманицький виділяє рідкісні казкові мотиви, вважаючи, що праця Роздольського займе важне місце серед небагато чисельних збірників наших казок [33, с. 102].

На сторінках часопису «Киевская старина» побачили світ повідомлення В. Доманицького про видання першого тому «Розвідок Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство» (Львів, 1899), видання «Юбилейного сборника в честь Всеволода Федоровича Миллера, изданного его учениками и почитателями» (Москва, 1900), «Записок НТШ», працю М. Грушевського «Спірні питання староруської етнографії» (СПб., 1904) тощо (всього понад 70 рецензій та повідомлень, 1898—1906 рр.). Ще близько 50 рецензій В. Доманицький опублікував у львівських «Записках НТШ» (1898—1910 рр.). Серед них в галузі фольклористики написані рецензії на видання «Трудов Общества изследователей Вольни» (Житомир, 1902, т. 1), «Трудов XI археологического съезда в Киеве 1899, под редакцией графини Уваровой и С.С. Слущага» (Москва, 1901, т. 1), на публікацію В. Науменка «Переписка М.А. Максимовича с Н.Г. Лебединцевым» (КС, 1904, т. IX—XII), В. Данилова «Песни села Андреевки Нежинского уезда» (Київ, 1904), на публікацію автобіографії М. Максимовича редакцією «Киевской старины» (КС, 1904, т. IX, с. 322—346) та І. Стешенком (КС, 1904, т. IX, с. 347—377).

У рецензії на «Труды Общества изследователей Вольни» (т., Житомир, 1902) він акцентував увагу на значенні наукових товариств для «студійовання сучасного життя і минувшини нашого краю» [34, с. 1]. Тут він згадував про «цінну наукову спадщину», полишену «Юго-Западным Отделом Русского Географического Общества» у Києві. Говорив про те, що уряд «дуже неохоче дає дозвіл на заснування товариств, що мають на меті досліджування народнього життя, сучасного і минулого» [34, с. 1]. Тому таке велике значення має заснування у 1900 р. на Волині «Общества изследователей Вольни» з таким широким статусом, якого не має жодне з наукових товариств. Аналізуючи діяльність секцій наукового товариства — природничу, етнографічну, економічну, історичну, автор акцентував увагу на цінності «уложення програми для збирання етнографічних матеріалів разом з вказівками для збирачів», яку взя-

лася видавати етнографічна секція. Далі В. Доманицький зробив огляд семи рефератів, опублікованих у першому томі «Трудов Общества изследователей Вольни», серед яких виділяється одна робота з етнографії — «Весіле в с. Курозванах» (Острожського повіту) В. Кравченка. Як досвідчений фольклорист В. Доманицький відзначив цінність роботи В. Кравченка в тому, що він записав весь весільний обряд, зберігши не тільки «дословність діялогів осіб, що беруть участь на весіллі, але і слова оповідача, щоб можна було бачити, о скільки давні обрядові діялоги і пісні відрізняють ся від сучасної мови в Курозванах» [34, с. 5].

Наукова компетентність В. Доманицького у фольклористичній сфері проявилася у його рецензії на видання В. Данилова «Песни села Андреевки Нежинского уезда» (Київ, 1904, I—XII, 96). Цінність збірки В. Данилова, яка містить 323 пісні, він вбачав у тому, що «з неї ми можемо бачити по часті сучасний скарб поетичний на селі» [35, с. 26], а також її наукове впорядкування, зокрема вказівки на паралелі «з визначніших етнографічних збірок». Рецензент також детально зупинився на розгляді мови та змісту пісень, відзначивши те, що видавець «старав ся задержати в записях головніші фонетичні відміни, через що збірка ся може мати чималу користь і для лінгвістів» [35, с. 26]. Щодо змісту пісень, В. Доманицький зробив певні коментарі з приводу історичних пісень, які у збірці В. Данилова відсутні, відшукав справжню «похоронну пісню» («плач») та п'ять літературних записів, відзначив багатство ліричних пісень, акцентував увагу на науковій цінності записів, як давніх, так і нових, за його оцінкою, «дуже гарних і чистих», що свідчить про те, «з яким консерватизмом заховують ся вони і переходять з роду в рід» [35, с. 28]. Рецензент також розділив теоретичні міркування Данилова про те, що «зміна змісту народньої поезії залежить перш за все від особи самого співця» [35, с. 28]. Він також подав слушні доповнення щодо нових течій і сучасного стану української народної поезії (46 джерел), що засвідчує його наукову компетентність і об'єктивізм.

Ще одна рецензія В. Доманицького на «Збірничок українських пісень» О. Хведоровича (Одеса, 1896) залишилася неопублікованою і зберігається в Інституті рукопису НБУВ (ф. 95, № 30, 1 арк.). У

ній рецензент порівняв видання Хведоровича із попередніми збірниками пісень «Живі струни» (Чернігів, 1895) та «200 найкращих українських пісень» (Одеса, 1897) і відзначив перевагу видання Хведоровича в тому, що в ньому всі пісні покладено на ноти, а також акцентував увагу на вдалому виборі пісенних записів.

Серед інших праць В. Доманицького варто виділити його статтю «Володимир Антонович: З нагоди 45-літнього ювілею наукової і громадянської діяльності» [36], що засвідчує формування наукового методу В. Доманицького під впливом свого вчителя В. Антоновича. Так, порівнюючи наукові методи М. Костомарова і В. Антоновича, він вирізняє їх відмінні риси: у Костомарова «переважає метод дескриптивний, він надає писанням своїм як найбільше драматизму, ефектовності, пеклується взагалі про зовнішню форму, не поглиблюючися в предмет», у Антоновича «натомість бачимо ми більш критики, аналізу, об'єктивізму, більш освітлення подій і з'явищ доби, яку він малює» [36, с. 29]. Далі В. Доманицький із захопленням писав про науковий метод В. Антоновича, основні риси якого прослідковуються і в працях автора: «В його розвідках... вражає читача гармонія між ідеєю й фактом. Він не дає наперед жадної готової вже думки, яка б проймала оповідання та заставляла б наперед вже дивитися на факти очима автора. Схема його праць дуже проста: після потрібних історичних відомостей та пояснень наступає групування сирого матеріалу... Але ті голі факти мистецькою рукою історика так логично уложено, в такій ясній перспективі, що ідея встає перед вашими духовними очима сама... Розвідки Антоновича читати дуже легко, і не вважаючи на сухий виклад, вони заставляють читача не тільки думати, але й почувати та уявляти собі час, події й людей, про які в них іде мова» [36, с. 29—30]. Із таким запалом пише В. Доманицький про рух «хлопоманів», на чолі якого стояв В. Антонович, «був тим осередком, до якого горнулися усі верстви українського громадянства» [36, с. 46], ім'я якого «записане назавжди на скрижалях мученицької долі українського народу» [36, с. 35]. А для В. Доманицького громадська діяльність В. Антоновича стала основним стержнем його короткого і такого багатогранного яскравого життя. Не випадково рядки, які використав В. Доманицький для вагової оцінки

постаті В. Антоновича, цілком можна співвіднести і до характеристики його громадянської та наукової діяльності: «Українській діяч XIX ст. — се певного рода мініатюра національного життя України» [36, с. 27]. А написані ним за коротке 33-річне життя важкої боротьби з хворобою понад 300 праць також творять епоху в розвитку української різногалузевої та багатожанрової науки кінця XIX — початку XX ст. і є результатом його безмежної віри в силу праці на вітарі українського національного відродження.

Висновки. Василь Доманицький збагатив українську фольклористику та етнографію цінними описами народних свят, вірувань, народної медицини, ввівши в науковий обіг записи таких рідкісних фольклорних жанрів, як замовляння, повір'я, міфологічних легенд тощо. При публікації народних записів фольклорист послідовно дотримувався принципу автентизму, детально передаючи особливості волинської говірки та вказуючи назви населених пунктів, де зроблено записи. І хоча вчений публікував не власні записи, все ж збережені ним від забуття фольклорні записи інших осіб свідчать про його громадський підхід до справи і глибокий патріотизм. В. Доманицький виявляв глибоке розуміння теоретичних і методологічних проблем фольклористики. Він не просто публікував фольклорні записи, а подавав їх у вигляді науково-популярних студій, виходячи з національно-громадської ідеології. Дослідницькі студії В. Доманицького засвідчують його наукову компетентність, обізнаність із матеріалами російських, польських і українських архівів, текстологічну ерудицію у коментуванні фольклорних варіантів, патріотизм в обстоюванні першості З. Доленги-Ходаковського у справі збирання та дослідження українського фольклору. Своїми науковими студіями В. Доманицький утверджував в українській фольклористиці порівняльно-історичний метод. Написані за коротке життя важкої боротьби з хворобою понад триста праць творять епоху в розвитку української різногалузевої та багатожанрової науки кінця XIX — початку XX ст. і є результатом його безмежної віри в силу праці на вітарі українського національного відродження. Варто видати його архівні фольклорні записи та донести до широкого загалу листування та багатство творчої спадщини, щоб на прикладі біографії В. Доманицького виховувати любов до України.

1. *Чистому сердцем: Пам'яті Василя Доманицького*. Упоряд. і ред. В. Поліщук. Перевид. 1912 р. з «Додатками». За участю В. Мовчана. Черкаси, 2010. 176 с.
2. Лотоцький О. В. М. Доманицький. *Сторінки минулого*. Варшава, 1932. С. 215—223.
3. Петлюра С. Рецензія: Чистому сердцем. Памяти Василя Доманицького. Біографія, спомини, похорон. Упорядкував Сергій Єфремов. Видавництво «Вік». Київ, 1912. Стр. 146. *Украинская жизнь*. 1912. № 11. С. 94—95.
4. Чикаленко Є. *Спогади (1861—1907)*. Нью-Йорк, 1955. 502 с.
5. Сумцов М. *Діячі українського фольклору*. Харків, 1910. 37 с.
6. Колесса Ф. *Історія української етнографії*. Київ, 2005. 368 с.
7. Павловський М. *Хто такий був Василь Доманицький*. Київ, 1920. 15 с.
8. Берло Г. З листування Василя Доманицького. *За сто літ*. Кн. 1. 1927. С. 227—232.
9. Возняк М. З приводу двадцятиліття «Кобзаря» в редакції В. Доманицького (Його листування з Ів. Франком). *За сто літ*. 1930. Кн. 5. С. 272—304.
10. Гуменюк М. Свіжий вітер. *Вітчизна*. 1965. № 2. С. 177—179.
11. Поліщук В. Наукові й моральні імперативи Василя Доманицького. *Василь Доманицький. З науково-творчої спадщини. Статті, нариси, рецензії*. Упор. В. Поліщук. У двох книгах. Кн. 1. Черкаси, 2010. С. 5—21.
12. Токар Н. *Наукова і громадська діяльність В. Доманицького в контексті суспільно-політичного життя України останньої чверті XIX — початку XX ст.: дис. ... кандидата істор. наук: 07.00.01*. Київ, 2008.
13. Лист Василя Степаненка до Василя Доманицького 30 серпня 1908 р. *Інститут літератури НАН України*. Ф. 47. Од. зб. 747.
14. Богданова О. Рідкісна збірка пісень з Уманщини. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 1. С. 87—102.
15. *Василь Доманицький. З науково-творчої спадщини. Статті, нариси, рецензії*. Упор. В. Поліщук. У двох книгах. Кн. 1. Черкаси, 2010. 440 с.
16. Ястребов В. Свадебные обрядовые хлебы в Малороссии. *Киевская старина*. 1897. Т. LIX. С. 281—288.
17. Темченко А. «Вінчання навколо діжі»: історико-етнографічні паралелі (на матеріалі польових матеріалів Василя Доманицького). *Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. Збірник праць учасників наукового семінару, проведеного з нагоди 100-річчя від часу смерті вченого 14—15 вересня 2010 року*. Черкаси, 2011. С. 152—158.
18. Глушко М. Співпраця Василя Доманицького з Науковим товариством імені Шевченка у Львові. *Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. Збірник праць учасників наукового семінару, про-*

- веденого з нагоди 100-річчя від часу смерті вченого 14—15 вересня 2010 року. Черкаси, 2011. С. 31—40.
19. Глушко М. Хто ж записав «Народний календар у Ровенським повіті Волинської губернії»? *Народознавчі зошити*. 2011. № 1. С. 28—42.
  20. Івашків В. Василь Доманицький на сторінках «Записок Наукового товариства імені Шевченка». *Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. Збірник праць учасників наукового семінару, проведеного з нагоди 100-річчя від часу смерті вченого 14—15 вересня 2010 року*. Черкаси, 2011. С. 40—47.
  21. Мищик В. Невтомний робітник. Чистому серцем: Пам'яті Василя Доманицького. Упоряд. і ред. В. Поліщук. Перевид. 1912 р. з «Додатками». За участю В. Мовчана. Черкаси, 2010. С. 163.
  22. *Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського*. Упор., текстологічна інтерпретація і коментарі О.І. Дея. Київ, 1974. 781 с.
  23. Дей О. *Сторінки з історії української фольклористики*. Київ, 1975. С. 23—39.
  24. Доманицький В. Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський). *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1905. Т. LXV. Кн. 3. С. 1—43.
  25. Доманицький В. Песни о Нечае. Новые варианты и литература песни. *Киевская старина*. 1905. Кн. I. С. 66—88.
  26. Доманицький В. Баллада о Бондаривне и пане Канёвском (Новые варианты и литература песни). *Киевская старина*. 1905. Т. LXXXVIII. № 3 (березень). С. 480—494
  27. Гнатюк В. [Рецензія]: В. Доманицький. Песни о Нечае. Новые варианты и литература песни. *Киевская старина*, 1905. Кн. I. С. 66—88; *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1906. Т. LXXIII. Кн. 5. С. 212—214.
  28. Ярмоленко Н. Інваріант сюжетного типу «Пісні про Нечая» (За матеріалами, зібраними Василем Доманицьким). *Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. Збірник праць учасників наукового семінару, проведеного з нагоди 100-річчя від часу смерті вченого 14—15 вересня 2010 року*. Черкаси, 2011. С. 127—134.
  29. Гнатюк В. (Рецензія): В. Доманицький. Баллада о Бондаривне и пане Канёвском. Новые варианты и литература песни. *Киевская старина*. 1905. Кн. III. С. 480—494; *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1905. Т. LXV. Вип. III. С. 214.
  30. Кобзари и лирики Киевской губернии в 1903 году. Под общей редакцией В.Н. Доманицкого. Киев, 1904.
  31. Йовенко Л., Семенчук В. Народознавчі дослідження Василя Доманицького на теренах історичної Уманщини. *Василь Доманицький: особистість і науково-творча спадщина. Збірник праць учасників наукового семінару, проведеного з нагоди 100-річчя від часу смерті вченого 14—15 вересня 2010 року*. Черкаси, 2011. С. 141—152.
  32. Доманицький В. Рецензія: Етнографічний збірник. Т. I—V (Львів, 1895—1898). *Киевская старина*. 1899. Т. 67. № 12. С. 148—153.
  33. Доманицький В. Рецензія: Етнографічний збірник. Т. VI—VII. Галицько-руські анекдоти. Зібрав В. Гнатюк (Львів, 1899). *Киевская старина*. 1900. Т. 69. № 5. С. 100—102.
  34. Доманицький В. Рецензія: Труды Общества исследователей Вольни. Житимир, 1902. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1903. Т. LII. Кн. II. С. 1—5.
  35. Доманицький В. Рецензія: Данилов В. Песни села Андреевки Нежинского у. Киев, 1904. I—XII, 96 с. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1905. Т. LXIV. Кн. II. С. 26—29.
  36. Доманицький В. Володимир Антонович: З нагоди 45-літнього ювілею наукової і громадянської діяльності. Нова громада. 1906. № 7. С. 27—46.

REFERENCES

- Polishchuk, V., & Movchan V. (Eds.). (2010). *With a pure heart: In memory of Vasily Domanitsky*. Reprinted. 1912 with the "Appendices". Cherkasy [in Ukrainian]
- Lototsky, A. (1932). V. Domanitsky. *Pages of the past* (pp. 215—223). Warsaw [in Ukrainian]
- Petlyura, S. (1912) Review: With a pure heart. In *memory of Vasily Domanitsky. Biography, memories, funerals*. Ordered by Sergii Efremov. Publishing House "Century". Kyiv, 1912. Page 146. *Ukrainian life*, 11, 94 – 95 [In Russian]
- Chikalenko, E. (1955). *Memoirs (1861 - 1907)*. New York [in Ukrainian]
- Sumtsov, N. (1910). *Figures of Ukrainian folklore*. Kharkiv [in Ukrainian]
- Kolessa, F. (2005). *History of Ukrainian ethnography*. Kyiv, 2005. 368 p. [in Ukrainian]
- Pavlovsky, N. (1920). *Who was Vasily Domanitsky*. Kyiv [in Ukrainian]
- Berlo, G. (1927). From the correspondence of Vasily Domanitsky. *For a hundred years*, 1, 227—232 [in Ukrainian]
- Wozniak, N. (1930). Regarding the twentieth anniversary of Kobzar as amended by V. Domanitsky (his correspondence with Ivan Franko). *For a hundred years*, 5, 272—304 [in Ukrainian]
- Humeniuk, N. (1965). Fresh wind. *Homeland*, 2, 177—179 [in Ukrainian]
- Polishchuk, V. (2010). Scientific and moral imperatives of Vasily Domanitsky. *Vasily Domanitsky. From the scientific and creative heritage. Articles, essays, reviews* (Vol. 1), (pp. 5—21). Cherkasy [in Ukrainian]
- Tokar, N. (2008). *Scientific and public activity of V. Domanitsky in the context of socio-political life of Ukraine of the last quarter of the XIX — beginning of the XX century: Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]

- Letter from Vasil Stepanenko to Vasily Domanitsky on August 30, 1908 *Institute of Literature of NASU*. F. 47. Storage Unit 747. [in Ukrainian]
- Bogdanova, A. (1999). A rare collection of songs from the Uman region. *Folk art and ethnography*, 1, 87—102 [in Ukrainian]
- Polishchuk, V. (Ed.) (2010). *Vasily Domanitsky. From the scientific and creative heritage. Articles, essays, reviews* (Vol. 1). Cherkasy [in Ukrainian]
- Yastrebov, V. (1897). Wedding ceremonial breads in Little Russia. *Kyiv antiquity* (Vol. LIX, pp.281—288) [in Ukrainian]
- Temchenko, A. (2011). “Wedding around the bowl”: historical and ethnographic parallels (based on the field materials of Vasily Domanitsky). *Vasily Domanitsky: personality, scientific and creative heritage. Collection of papers of participants of the scientific seminar held on the occasion of the 100th anniversary of the scientist's death on September 14 - 15, 2010* (pp. 152—158). Cherkasy [in Ukrainian]
- Glushko, N. (2011). Cooperation of Vasily Domanitsky with the Shevchenko Scientific Society in Lviv. *Vasily Domanitsky: personality, scientific and creative heritage. Collection of papers of participants of the scientific seminar held on the occasion of the 100th anniversary of the scientist's death on September 14—15, 2010* (pp. 31—40). Cherkasy [in Ukrainian]
- Glushko N. (2011). Who wrote down the “People’s calendar in the Rivne district of Volyn province”? *The Ethnology Notebooks*, 1, 28—42 [in Ukrainian]
- Ivashkiv, V. (2011). Vasily Domanitsky on the pages of “Notes of the Shevchenko Scientific Society”. *Vasily Domanitsky: personality, scientific and creative heritage. Collection of papers of participants of the scientific seminar held on the occasion of the 100th anniversary of the scientist's death on September 14—15, 2010* (pp. 40—47). Cherkasy [in Ukrainian]
- Mitzić, V. (2010). Tireless Worker. *Polishchuk, V. (Ed.), & Movchan V. (2010). With a pure heart: In memory of Vasily Domanitsky. Reprinted. 1912 with the “Appendices”*. (p. 163). Cherkasy [in Ukrainian]
- Day, A. (Eds.). (1974). *Ukrainian folk songs in the recordings of Zorian Dolenga-Khodakovsky*. Kyiv [in Ukrainian]
- Day, A. (1975). *Pages from the history of Ukrainian folklore*. Kyiv [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1905) Pioneer of Ukrainian ethnography (Zorian Dolenga-Khodakovsky). *Notes of the Scientific Society named after Shevchenko*, vol. LXV, b. 3, pp. 1—43 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1905). Songs about Nechai. New versions and literature of the song. *Kyiv antiquity*, b. 1, pp. 66—88 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1905). Ballad about Bondarivna and Pan Kanevsky (New versions and literature of the song). *Kyiv antiquity*, vol. LXXXVIII, b. 3, pp. 480—494 [in Ukrainian]
- Gnatyuk, V. (1906). Review: V. Domanitsky. Songs about Nechai. New versions and literature of the song. *Kyiv antiquity*, 1905, b. I, pp. 66—88. *Notes of the Scientific Society named after Shevchenko*, vol. LXXIII, b. 5, pp. 212—214 [in Ukrainian]
- Yarmolenko, N. (2011). Inversion of the type “Songs about Nechai” (Based on materials collected by Vasily Domanitsky). *Vasily Domanitsky: personality, scientific and creative heritage. Collection of papers of participants of the scientific seminar held on the occasion of the 100th anniversary of the scientist's death on September 14—15, 2010* (pp. 127—134). Cherkasy [in Ukrainian]
- Gnatyuk, V. (1905). Review: V. Domanitsky. Ballad about Bondarivna and Mr. Kanevsky. New options and song literature. *Kyiv antiquity*, 1905, b. 3, pp. 480—494. *Notes of the Scientific Society named after Shevchenko*, vol. LXV, b. 3, p. 214 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (Ed.). (1904). *Kobzari and lyre-players of the Kyiv province in 1903*. Kyiv [in Ukrainian]
- Yovenko, L., & Semenchuk, V. (2011). Folklore studies of Vasily Domanitsky in the territory of the historical Uman region. *Vasily Domanitsky: personality, scientific and creative heritage. Collection of papers of participants of the scientific seminar held on the occasion of the 100th anniversary of the scientist's death on September 14—15, 2010* (pp. 141—152). Cherkasy [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1899). Review: An Ethnographic collection, vol. 1—5, 1895—1898. *Kyiv antiquity*, 1899, vol. 67, b. 12, pp. 148—153 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1900). Review: An Ethnographic collection, vol. 6-7. Galician-Russian anecdotes. Collected by V. Gnatyuk, 1899. *Kyiv antiquity*, vol. 69, b. 5, pp. 100—102 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1903). Review: Proceedings of the Society of Volyn researchers. Zhytomyr, 1902. *Notes of the Scientific Society named after Shevchenko*, vol. LII, b. 3, pp. 1—5 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1905). Review: Danilov V. Songs of the village of Andriivka Nizhynsky district at. Kyiv, 1904. *Notes of the Scientific Society named after Shevchenko*, vol. LXIV, b. 2, pp. 26—29 [in Ukrainian]
- Domanitsky, V. (1906). Vladimir Antonovich: On the occasion of the 45th anniversary of scientific and public activity. *New society*, vol. 7, pp. 27—46 [in Ukrainian]